

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТАМГЫН ГАЗАР
ПАРЛАМЕНТЫН СУДАЛГАА,
ХӨГЖЛИЙН ХҮРЭЭЛЭН

**СОНГУУЛИЙН САНХҮҮЖИЛТ: ТӨСВӨӨС ОЛГОХ
ДЭМЖЛЭГИЙН ХЭМЖЭЭ, ЗАРДЛЫН АНГИЛАЛ,
ДЭЭД ХЯЗГААР**

Судалгааны төрөл:
Судалгааны код:
Хугацаа:

Мэдээлэл, лавлагаа
СТ-25/412
2025.08.25

Захиалагч:

Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Баярмаа

Хянасан:

Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга Д.Онолт
Судалгааны хэлтсийн дарга Г.Гэсэр

Судалгаа удирдсан:

Судалгааны хэлтсийн зөвлөх Г.Билгээ

Судлаач:

Судалгааны хэлтсийн референт Б.Сарантуяа

АГУУЛГЫН ТОВЬЁГ

АГУУЛГЫН ТОВЬЁГ	1
ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ	2
ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ	2
УДИРТГАЛ	1
НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. СОНГУУЛИЙН ҮЕИЙН УЛС ТӨРИЙН САНХҮҮЖИЛТ	3
1.1. Сонгуулийн санхүүжилтийн эх үүсвэр	3
1.2. Улс төрийн намын санхүүжилт ба сонгуулийн санхүүжилт	3
ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. ТӨРИЙН САНХҮҮЖИЛТ (PUBLIC FINANCING)	5
2.1. Төрийн санхүүжилтийн тухай	5
2.2. Европын Холбооны улсуудын төрийн санхүүжилтийн харьцуулалт	33
СУДАЛГААНЫ ҮР ДҮН	38
НОМ ЗҮЙ	i

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

Ам.доллар	Америк доллар
АСДҮОХУ	Ардчилал сонгуульд дэмжлэг үзүүлэх олон улсын хүрээлэн
БНАУ	Бүгд Найрамдах Австри Улс
БНСУ	Бүгд Найрамдах Солонгос Улс
БНЭУ	Бүгд Найрамдах Эстони Улс
ЕАБХАБ	Европын аюулгүй байдал хамтын ажиллагааны байгууллага
ЕХ	Европын Холбоо
НҮБ	Нэгдсэн Үндэсний Байгууллага
ХБНБУ	Холбооны Бүгд Найрамдах Бразил Улс
ХБНГУ	Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс
FEFC	Fundo Especial de Financiamento de Campanha (Special Campaign Financing Fund)
GRECO	Group of States against Corruption
ODIHR	Office for Democratic Institutions and Human Rights
OSCE	Organization for Security and Co-operation in Europe
OSCE/VC	Organization for Security and Co-operation in Europe's Venice Commission
PACs	Political Action Committees
TSE	Tribunal Superior Eleitoral (Superior Electoral Court)
USD	United States dollar

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1. Сонгуулийн санхүүжилтэд төсвөөс дэмжлэг олгодог улс орнуудын зохицуулалт....	6
Хүснэгт 2. Сонгуулийн санхүүжилтэд төсвөөс дэмжлэг олгодог улс орнуудын зохицуулалтын харьцуулалт	26
Хүснэгт 3. Улс төрийн намуудын нийт орлогод улсын санхүүжилтийн эзлэх хувь хэмжээний харьцуулалт	33
Хүснэгт 4. Хандив авахыг хориглосон эх үүсвэрүүдийн жагсаалт	35
Хүснэгт 5. ЕХ-ны гишүүн орнууд дахь хандивын хязгаар болон хандивыг ил болгох босго ...	35

УДИРТГАЛ

“Сонгуулийн санхүүжилт: төсвөөс олгох дэмжлэгийн хэмжээ, зардлын ангилал, дээд хязгаар” сэдэвт мэдээлэл, лавлагааг Улсын Их Хурлын Тамгын газрын дэргэдэх Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэн (ПСХХ)-д гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго:

Монгол Улсын Их Хурлын 2024-2028 оны стратеги төлөвлөгөөний стратегийн зорилтын “1.3. Монгол Улсын Их Хурал олон талт түншлэлийг хөгжүүлж, судалгаа, эрдэм шинжилгээний байгууллагууд хууль тогтоох ажиллагаанд хувь нэмэр оруулах боломжийг нэмэгдүүлнэ”, “2.1.Хууль тогтоомж нь Монгол Улсын хөгжлийн бодлогын уялдаа, залгамж чанарыг хангасан, харилцан туршлага, судалгаа, нотолгоо, хууль хэрэглээний практикт суурилсан байна” хэмээн тус тус заасны хүрээнд хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох бусад бодлого, эрх зүйн орчныг сайжруулах үүднээс Захиалагчаас ирсэн сэдвийн хүрээнд харьцуулсан судалгааг гүйцэтгэнэ.

Судалгааны арга зүй:

Мэдээлэл, лавлагаанд Нэгдсэн Үндэсний Байгууллага (НҮБ), Ардчилал, сонгуульд дэмжлэг үзүүлэх олон улсын хүрээлэн (АСДҮОУХ), Европын аюулгүй байдал хамтын ажиллагааны байгууллага (ЕАБХАБ), Европын Холбоо (ЕХ) болон бусад олон улсын байгууллагаас гаргасан олон улсын хэм хэмжээ болон харьцуулсан судлахаар сонгон авсан улс орнуудын Үндсэн хууль болон холбогдох хууль тогтоомжийг харьцуулан судлах үүднээс харьцуулсан шинжилгээний арга, хууль зүйн баримт бичгийн судалгааны арга ашигласан болно.

Судалгааны арга:

- харьцуулсан шинжилгээний арга;
- хууль зүйн баримт бичгийн судалгааны арга;

Судалгааны хамрах хүрээ:

Мэдээлэл, лавлагаанд сонгуулийн санхүүжилтийн хүрээнд төсвөөс зардлыг хариуцдаг улс орнууд түүний дотор зардлын нэр төрөл, зардалд тавьдаг дээд хязгаарын зохицуулалтыг хуульчилсан улс орнуудыг сонгон авсан. Тухайлбал, төрийн санхүүжилтийн хүрээнд улс төрийн нам, нэр дэвшигчид төрөөс олгож буй санхүүгийн дэмжлэгийн төрөл, зохицуулалтын талаар БНАУ, Канад, ХБНГУ, Япон, БНСУ, Шинэ Зеланд, ХБНБУ, БНЭстУ-ын улс төрийн нам, сонгуулийн хуулийн зохицуулалтыг харьцуулсан судална.

Судлагдсан байдал:

ПСХХ-ээс сонгуулийн санхүүжилтэд төсвөөс олгох дэмжлэгийн хэмжээ, зардлын ангилал болон дээд хязгаартай холбоотойгоор дараах судалгаанууд хийгдсэн байна. Үүнд:

- Гадаадын зарим орнуудын улс төрийн намын тухай хууль дахь санхүүжилттэй холбоотой асуудлаарх харьцуулсан судалгаа (СТ-11/202);
- Улс төрийн санхүүжилт ба санал худалдан авалтад холбогдох зарим зохицуулалтын харьцуулсан судалгаа (СТ-25/216);

Судалгааны бүтэц:

Энэхүү судалгаа нь бүтцийн хувьд удиртгал, судалгааны дэлгэрэнгүй болон үр дүн, хавсралт хэсгээс бүрдэнэ. Судалгааны дэлгэрэнгүй хэсэг нь 2 бүлэгтэй байна. Үүнд:

Нэгдүгээр бүлэг – Сонгуулийн үеийн улс төрийн санхүүжилт түүний эх үүсвэр, үндсэн төрөл, зарцуулалт, хяналтын талаар мөн сонгуулийн үеийн улс төрийн санхүүжилтийн талаарх эрх зүйн зохицуулалтын харьцуулалтыг оруулсан болно.

Хоёрдугаар бүлэг - Төрийн санхүүжилт (Public Financing) – энэ хэсэгт улс төрийн нам, нэр дэвшигчид төрөөс олгож буй санхүүгийн дэмжлэгийн төрөл, зохицуулалтын талаар БНАУ, Канад, ХБНГУ, Япон, БНСУ, Шинэ Зеланд, ХБНБУ, БНЭУ-ын Улс төрийн нам, Сонгуулийн хуулийн зохицуулалтыг судална. Мөн Европын Холбоо (ЕХ)-ны гишүүн 27 орны улс төрийн санхүүжилтийн тогтолцоо, төрийн болон хувийн санхүүжилтэд хориглосон (зөвшөөрөгдөхгүй) хандивын эх үүсвэрүүд, хандивын дээд хэмжээ, тайлагнал, ил тод байдал зэргийг улс тус бүрээр харьцуулсан байдлаар судалсан.

Түлхүүр үг:

Монгол: сонгуулийн санхүүжилт, зардлын нэр төрөл, хэмжээ, сонгуулийн санхүүжилт хүрээнд төсвөөс хариуцдаг зардал, төрөөс хариуцдаг зардал, зар сурталчилгааны зардал, хэвлэл мэдээллийн зардал, тээвэр, зөөврийн зардал, саналын хуудас, техник хэрэгслийн зардал, үзүүлэн, хэвлэмэл материалын зардал.

Англи: Election campaign financing, types and amounts of expenditures, election-related costs covered by the state budget, publicly funded expenses, advertising expenses, media-related expenditures, transportation and logistical costs, ballot papers and technical equipment costs, as well as expenditures for campaign materials such as posters and printed publications.

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. СОНГУУЛИЙН ҮЕИЙН УЛС ТӨРИЙН САНХҮҮЖИЛТ

1.1. Сонгуулийн санхүүжилтийн эх үүсвэр

Өрсөлдөөнт сонгуулийг зохион байгуулахын тулд нэр дэвшигчид сонгуулийн кампанит ажил болон өдөр тутмын үйл ажиллагаагаа санхүүжүүлэх шаардлагатай. Сонгуулийн үеийн санхүүжилт нь улс төрийн санхүүжилтийн нэг тодорхой бүрэлдэхүүн хэсэг байдаг. Судалгааны энэ хэсэгт сонгуулийн үеийн санхүүжилтийн тогтолцооны гол онцлог шинжүүд болон төрийн санхүүжилтийн зарцуулалтын талаар авч үзнэ.

1.2. Улс төрийн намын санхүүжилт ба сонгуулийн санхүүжилт

Улс төрийн намууд сонгуулийн үеэр болон сонгууль хоорондын хугацаанд өөрсдийн үндсэн үүргээ биелүүлэхийн тулд зохих санхүүжилт зайлшгүй шаардлагатай болсоор байдаг. Сонгуулийн ажиглалтын үйл ажиллагаа нь голчлон сонгуулийн санхүүжилтэд анхаардаг хэдий ч улс төрийн санхүүжилтийн хувьд илүү өргөн хүрээтэй ойлгох нь нэн чухал. Энэ хүрээнд сонгуулийн санхүүжилт болон улс төрийн намын санхүүжилт багтдаг (OSCE, 2015). Хууль тогтоомж нь улс төрийн намын тогтмол үйл ажиллагааны санхүүжилт болон сонгуулийн санхүүжилтийн хоорондын ялгааг тодорхой заадаггүй тохиолдол ихээхэн байдаг тул эдгээр хоёр асуудлыг тайлбарлан авч үзэх шаардлагатай (OSCE, 2015).

- Улс төрийн намын санхүүжилт (Political party financing) гэдэг нь улс төрийн намуудын өдөр тутмын үйл ажиллагаанд мөнгөн болон мөнгөн бус хэлбэрээр өгсөн хандив, гарсан зардлыг хэлнэ. Үүнд, намын захиргаа (цалин, байнгын оффис түрээс), намын гишүүдийг сургах, дотоод хурал зохион байгуулах, бодлого боловсруулах, иргэдтэй харилцах зэрэг багтана.
- Сонгуулийн санхүүжилт (Campaign financing) гэдэг нь улс төрийн намууд болон нэр дэвшигчид сонгуулийн зорилгоор авсан, зарцуулсан бүх төрлийн мөнгөн болон мөнгөн бус хандив, зардлыг хэлнэ. Үүнд, түр оффис түрээслэх, ажилтан авах, кампанит ажлын харилцаа холбоо, тээвэрлэлт, сонгуулийн цуглаан зохион байгуулах, иргэдэд ухуулга, сурталчилгаа хийх, сонгуулийн материал, сурталчилгааны хэвлэл, олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэлд зар сурталчилгаа байрлуулах гэх мэт зардал орно.

Шударга, ил тод сонгуулийн санхүүжилтийн тогтолцоог бий болгохын тулд улс төрийн намын тогтмол санхүүжилт болон сонгуулийн үеийн санхүүжилтийг хууль тогтоомжид аль алийг нь тусгах шаардлагатайг АСДҮОУХ зөвлөдөг (OSCE, 2015). Зарим асуудал (жишээ нь: эх үүсвэрийн хязгаарлалт) хоёр төрөлд хоёуланд нь хамаардаг бол зарим нь (зарцуулалтын хязгаарлалтууд гэх мэт) зөвхөн сонгуулийн үеэр хамааралтай байх тохиолдлууд бий. Мөн тайлагнах хугацаа, түвшин нь өөр байж болох бөгөөд сонгуулийн хуульд тухайн тайлагнал, журмуудыг нарийн тодорхой заасан байх нь зүйтэй (OSCE, 2015).

Сонгуулийн санхүүжилт нь улс төрийн санхүүжилтийн өргөн хүрээний нэг хэсэг бөгөөд сонгууль, бүх нийтийн санал асуулга, намын үйл ажиллагаа болон бодлогыг дэмжих зорилгоор босгосон, зарцуулсан бүх хөрөнгийг хэлнэ (Open Election Data Initiative, n.d.). Сонгуулийн санхүүжилтийн тогтолцооны үндсэн шинжүүд улс орон бүрт харилцан адилгүй. Ерөнхийдөө нам, нэр дэвшигчдэд хоёр төрлийн санхүүжилтийн эх үүсвэр байдаг. Үүнд, улсын (төрийн) болон хувийн санхүүжилт багтана (OSCE, 2015). Эдгээрт тус бүрд хязгаар тогтоож болно. Зардлын дээд хязгаар, нэр дэвшигчдийн санхүүгийн мэдээллийг тайлагнах болон нийтэд ил болгох журам, хяналт шалгалтын механизмууд, зөрчил гаргасан этгээдэд хариуцлага хүлээлгэх тогтолцоонууд ч бас хуульд тусгагдсан байдаг (OSCE, 2015). Зарим улс орон зөвхөн улсын, зөвхөн хувийн, эсхүл аль алийг нь хослуулсан санхүүжилтийн тогтолцоог сонгож хэрэглэдэг.

Дээрхээс сонгуулийн кампанит ажлын санхүүжилт дараах гурван үндсэн эх сурвалжаас бүрддэг (Open Election Data Initiative, n.d.):

- төрийн санхүүжилт (public financing);
- хувийн санхүүжилт буюу хамтран ажиллагч хувь хүн болон байгууллагаас авдаг (private financing);
- намын дотоод эх үүсвэр буюу жишээ нь гишүүдийн хандив, гишүүнчлэлийн төлбөр гэх мэт (party's own sources of funding) байна.

Судалгааны дараагийн хэсэгт сонгуулийн үеийн улсын (төрийн) санхүүжилттэй холбоотой улс орнуудын эрх зүйн зохицуулалтыг харьцуулан судална.

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. ТӨРИЙН САНХҮҮЖИЛТ (PUBLIC FINANCING)

2.1. Төрийн санхүүжилтийн тухай

Төрийн санхүүжилт нь улс төрийн нам, эсхүл нэр дэвшигчдэд төрөөс шууд олгож буй санхүүжилт бөгөөд доорх хэлбэрүүдийг багтаана:

- шууд татаас (direct subsidy);
- тэнцүүлсэн санхүүжилт (matching funds);
- нөхөн олговор (compensation), тусгай татаас (special subsidy) хэлбэртэй байна.

Төрийн санхүүжилт нь ихэвчлэн дараах нөхцөл шаардлагын дагуу явагддаг (OSCE/ODIHR, 2015):

- зардлын дээд хязгаар (expenditure limits);
- хувийн хөрөнгийн хандивыг хязгаарлах (limiting private contributions);
- санхүүгийн тайлагнал ба ил тод байдал (financial reporting and transparency).

Улсаас олгодог сонгуулийн үеийн санхүүжилт нь нэр дэвшигчид, улс төрийн намд илүү тэгш гарааны нөхцөл бүрдүүлж, сонгуулийн өрсөлдөөнийг сайжруулах зорилготой байдаг. Улсын санхүүжилт нь шууд ба шууд бус хэлбэртэй байж болно (OSCE/ODIHR, 2015).

Шууд санхүүжилт гэдэг нь улс төрийн нэр дэвшигчид, намуудад төрөөс бэлэн мөнгө хэлбэрээр олгож буй хөрөнгө юм. Шууд бус санхүүжилт нь олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэлд үнэ төлбөргүй, эсхүл хөнгөлөлттэйгөөр хэрэглэх, төрийн өмчийг кампанит ажилд ашиглах, сонгуулийн материал хэвлүүлэх, төрийн шуудангийн үйлчилгээг ашиглах зэрэг үйлчилгээ үзүүлэх явдал байна. Сонгуулийн үед улс төрийн нам болон нэр дэвшигчид олгогдож буй санхүүжилт нь улсын төсөв буюу нийтийн өмч тул аль нэг нам, нэр дэвшигчийг давуу байдалд оруулах зорилгоор ашиглагдах ёсгүй. Олон нийтэд мэдээлэл ил тод, нээлттэй байх нь төрийн эх үүсвэр шударгаар, зүй зохистой ашиглагдсан эсэхийг иргэд, нэр дэвшигчид, төрийн байгууллагууд дүгнэхэд чухал ач холбогдолтой (OSCE/ODIHR, 2015). Энэхүү судалгаагаар судлагдсан ихэнх улс орон сонгуулийн үед бус сонгуулийн дараа, сонгуулийн үр дүн, авсан саналын хувь, санхүүгийн тайлангийн хяналтад үндэслэн сонгуулийн үеийн зардлыг нөхөн олгох хэлбэртэйгээр төрийн санхүүжилт олгох зохицуулалттай байна. Харин сонгуулийн үед төрөөс олон нийтийн хэвлэл мэдээллийг хэрэгслийг хөнгөлөлттэй, эсхүл үнэгүй, хязгаартайгаар ашиглах, шуудан, тээврийн зардлын хөнгөлөлт, зар сурталчилгаанд татварын хөнгөлөлт үзүүлэх, нэр дэвшигчийг бүртгэлийн төлбөр, хураамжаас чөлөөлөх зэрэг хэлбэртэй байна.

Доорх хүснэгтээр харьцуулсан судлахаар сонгон авсан 8 улсын сонгуулийн санхүүжилтэд төсвөөс дэмжлэг олгодог зохицуулалтыг харьцуулалтыг харууллаа. Энэхүү харьцуулсан зохицуулалт нь ихэвчлэн сонгуулийн дараа сонгуулийн үр дүнд үндэслэн олгож буй төрийн санхүүжилт хэлбэртэй байна.

Хүснэгт 1. Сонгуулийн санхүүжилтэд төсвөөс дэмжлэг олгодог улс орнуудын зохицуулалт

УЛСЫН НЭР	ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ ¹
Австри Улс	<p>УЛС ТӨРИЙН НАМУУДЫГ ХОЛБООНЫ ТҮВШИНД ДЭМЖИХ ТУХАЙ ХОЛБООНЫ ХУУЛЬ²</p> <p>1 дүгээр зүйл. Улс төрийн намуудыг холбооны түвшинд дэмжих тухай</p> <p>(1) Холбооны төр улс төрийн намуудыг улс орны хэмжээнд үзэл баримтлалаа төлөвшүүлэх үйл ажиллагааг нь жилийн татаас олгох замаар дэмжинэ.</p> <p>(2) Төрөөс олгох татаасыг Үндэсний зөвлөл (Nationalrat)-ийн сонгуульд санал өгөх эрхтэй иргэдийн тоог 4.6 еврогоор (~5.01 USD) үржүүлэн тооцно. Ийнхүү тооцоолсон татаасыг улс төрийн намуудад дараах байдлаар хуваарилна:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Үндэсний зөвлөлд суудалтай, парламент дотор таван гишүүнтэй (1975 оны Дэгийн тухай хуулийн § 7-д заасан парламентын бүлэг байгуулах доод шаардлага) улс төрийн нам 218,000 евро (~237,620 USD)-гийн суурь татаас авна. 2. Энэ зүйлийн дэд заалт 1-д заасан татаасыг хасаж үлдсэн хөрөнгийг, Үндэсний зөвлөлд суудалтай намуудын хооронд хамгийн сүүлд болсон сонгуульд авсан саналын тоонд харьцуулан хуваарилна. <p>(3) Үндэсний зөвлөлд төлөөлөлгүй боловч тухайн сонгуулийн жилд Үндэсний зөвлөлийн сонгуульд нийт хүчинтэй саналын 1%-иас дээш санал авсан намууд тухайн сонгуулийн жилийн үйл ажиллагаанд зориулан татаас авах эрхтэй. Эдгээр намууд нь тухайн сонгуульд авсан нэг санал тутамд 2.5 евро (~ 2.73 USD) авах ба уг татаасыг Үндэсний зөвлөлийн сонгуулиас хойш 6 сарын дотор шилжүүлнэ.</p> <p>(4) 2 дугаар зүйлд заасны дагуу олгох татаасыг хоёр хэсэгт хуваан олгоно: эхний хэсгийг нэгдүгээр улирлын эцэс хүртэл, хоёр дахь хэсгийг гуравдугаар улирлын эцэс хүртэл олгох ёстой.</p> <p>2 дугаар зүйл. Европын Парламент дахь улс төрийн үйл ажиллагаанд зориулсан тусгай дэмжлэг</p> <p>(1) Европын Парламентын гишүүдээр төлөөлүүлсэн улс төрийн намууд сонгуулийн дараа Холбооны түвшний татаас авах эрхтэй байна. Энэхүү татаасыг дараах журмын дагуу тооцно.</p> <p>(2) 1 дүгээр хэсэгт заасан татаасын нийт хэмжээг тухайн Европын Парламентын сонгуульд санал өгөх эрхтэй иргэдийн тоог 2 еврогоор үржүүлж тооцно.</p> <p>(3) 2 дугаар хэсгээр тооцогдсон нийт татаасыг Европын Парламентын сонгуульд тухайн намд өгсөн саналын тоотой пропорциональ байдлаар хуваарилна.</p> <p>(4) 3 дугаар хэсгийн дагуух татаасыг зөвхөн <u>тухайн намын сонгуулийн кампанит ажлын хүрээнд бодитоор гарсан зардлын хэмжээнд хүртэл олгоно</u>. Үүнийг 2012 оны Улс төрийн намуудын тухай хууль (Parteiengesetz 2012)-ийн 4 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан нөхцөлийн дагуу баталгаажуулна. Эдгээр зардлын тайланг аудит хийж баталгаажуулан гарын үсэг зурсан байх ёстой бөгөөд энэ нь мөн тус хуулийн 9 дүгээр зүйлд заасан шаардлагад нийцсэн байна. Дээрх нотолгоо нь татаас хүсэх хүсэлтийн хамт хавсаргагдана (3 дугаар зүйл, 1 дүгээр хэсэг).</p> <p>(5) 1 дүгээр хэсгийн дагуух татаасыг Европын Парламентын сонгуулиас хойш 6 сарын дотор олгоно.</p>

¹ Улс орнуудын хууль тогтоомжид заасан төрийн санхүүжилтийн хэмжээг (мөнгөн дүнг) ам.долларт хөрвүүлж, хаалтанд тусгав. Хөрвүүлэлтийг 2025 оны 7 дугаар сарын 01-ний өдрийн ханшаар тооцсон болно.

² Австри Улс: Federal Act on Federal Support of Political Parties (2012). Хандах:

https://europam.eu/data/mechanisms/PF/PF%20Laws/Austria/Austria_Federal%20Act%20on%20Federal%20Support%20of%20Political%20Parties_2012.pdf

	<p>3 дугаар зүйл. Татаас авах хүсэлт гаргах тухай</p> <p>(1) Татаас авах хүсэлтийг Холбооны Тамгын газарт гаргана. Хуулийн 1 дүгээр зүйлийн 2 дугаар хэсгийн 1 болон 2 дахь дэд заалтад хамаарах хүсэлтийг тухайн жилийн өмнөх оны арванхоёрдугаар сарын 15-наас өмнө хүлээн авсан байх ёстой. Харин 1 дүгээр зүйлийн 3 дугаар хэсэг болон 2 дугаар зүйлд заасан хүсэлтийг холбогдох Үндэсний зөвлөлийн сонгууль, эсхүл Европын Парламентын сонгуулийн дараа гурав дахь сарын сүүлийн өдөр хүртэл хүлээн авна.</p> <p>УЛС ТӨРИЙН НАМУУДЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ (PARTEIENGESETZ 2012)³:</p> <p>3 дугаар бүлэг</p> <p>Сурталчилгааны зардлын хязгаар ба тайлагнах үүрэг</p> <p>Сурталчилгааны зардал ба сурталчилгааны тайлан</p> <p>§4.(1) Улс төрийн нам бүр нь Үндэсний зөвлөл, эсхүл Европын Парламентын сонгуулийн санал авах өдрөөс өмнөх хугацаанд нийтдээ хамгийн ихдээ 7 сая еврогийн сурталчилгааны зардал гаргаж болно. Хэрвээ нэг нэр дэвшигчийг хоёр буюу түүнээс олон улс төрийн нам дэмжиж байвал, тухайн намуудын зардлыг нэгтгэн тооцно. Хамгийн их дүнгийн тооцоонд тухайн намтай холбогдох байгууллага, хувь хүмүүс, нэр дэвшигчийн дэмжигчдийн хороо зэргийн зардал багтана. Харин нэр дэвшигч өөрийн хувийн сурталчилгаанд 15,000 евро (~ 16,350 USD)-г хүртэлх зардал гаргах бол энэ нь тусдаа тооцогдоно.</p> <p>(2) Төрөөс татаас авах эрх бүхий улс төрийн нам нь сонгуулийн дараа 6 сарын дотор сурталчилгааны зардлын тайланг Австрийн Төрийн аудитын газарт (Rechnungshof) хүргүүлнэ. Энэхүү тайланг цахим хэлбэрээр, стандартчилсан файл хэлбэртэйгээр бүрэн, машины унших боломжтой байдлаар ирүүлнэ.</p> <p>Хүсэлт гаргасан тохиолдолд тайлан хүргүүлэх хугацааг 6 долоо хоногоор сунгаж болно. Аудитын газар уг тайланг хяналт хийж байгаагаа заасан тэмдэглэлтэйгээр, холбоотой баримттай хамт өөрийн цахим хуудсанд нэн даруй нийтэлнэ. Хяналт дуусмагц тайланг бүрэн нийтлэх ба хяналтын тухай тэмдэглэлийг устгана.</p> <p>(3) Тайланд дараах зардлуудыг тусад нь заавал тусгана:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. гадаад сурталчилгаа (жишээ нь: самбарын зар); 2. шууд сурталчилгаа; <ol style="list-style-type: none"> а. хуудас, захидал тараах; б. сурталчилгааны бэлэг; с. намын хэвлэл — сонгуулийн бус үед түгээсэн олон тоотой хэвлэл; 3. зар сурталчилгаа болон реклам; <ol style="list-style-type: none"> а. хэвлэлд; б. радио, тв, кино; с. интернэт орчинд; 4. сурталчилгааны үйлчилгээ үзүүлдэг байгууллагуудад төлсөн төлбөр (медиа, пи-ар, эвэнт, шууд сурталчилгаа, санал авах төв г.м.); 5. нэмэлт ажиллах хүчний зардал; 6. нэр дэвшигчийн намд төлсөн зардал; 7. нэр дэвшигчийг дэмжигч хувь хүн, бүлгүүдэд төлсөн зардал; 8. сонгуулийн арга хэмжээний зардал;
--	--

³ Австри Улс: Federal Act on Political Parties (2012). Хандах:
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20007889>

	<p>9. бусад.</p> <p><i>Бүх нам, холбогдох байгууллага, хувь хүмүүс дээр дурдсан зардлуудыг бодит, бүрэн, үнэн зөв, цаг хугацаанд нь тайлагнах үүрэгтэй.</i></p> <p>(4) Тайланг санхүүгийн хянан шалгагч нягтлан шалгах бөгөөд хуулийн §9 заасан шаардлагыг хангаж байх ёстой. Тайлан шалгагчийг тухайн нам өөрөө томилно. Хэрэв тухайн нам аль хэдийн хуулийн §5.2-ын дагуу баталгаажсан аудитортай бол түүнийг тайлан шалгахад оролцуулж болно.</p>
Бразил Улс	<p>СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ⁴</p> <p>16-С зүйл. Сонгуулийн санхүүжилтийн тусгай сан (Fundo Especial de Financiamento de Campanha) нь сонгуулийн жил бүрт холбооны төсвөөс олгох санхүүжилтээс бүрдэнэ. Энэ сангийн хэмжээ нь:</p> <ol style="list-style-type: none"> Сонгуулийн үед хуульд заасан шалгуурын дагуу Сонгуулийн дээд шүүх (Tribunal Superior Eleitoral - TSE)-ээс тогтоосон дүнтэй дүйцэхүйц байна; Мужийн парламентын төлөөллийн бүлгийн (emenda de bancada estadual) заавал биелүүлэх шинжтэй төсөл хөтөлбөрт зориулагдсан тусгай нөөц сангийн нийт хөрөнгийн тодорхой хувьд дүйцүүлэн, улсын жилийн төсвийн тухай хуульд тусгагдана. <p>§2. Сангийн мөнгийг Үндэсний сан хөмрөгөөс Бразил Улсын банкин дахь тусгай дансанд, Сонгуулийн дээд шүүхийн мэдэлд, сонгуулийн жилийн зургаадугаар сарын эхний ажлын өдрөөс өмнө байршуулна.</p> <p>§3. Энэхүү мөнгийг байршуулснаас хойших 15 хоногийн дотор Сонгуулийн дээд шүүх:</p> <ol style="list-style-type: none"> Сонгуулийн санд ашиглах боломжтой нийт дүнг олон нийтэд мэдээлнэ; <p>§7. Энэхүү санд хамаарах хөрөнгийг улс төрийн нам ашиглаж эхлэхээсээ өмнө хуваарилах шалгуурыг тогтоох ёстой. Уг шалгуурыг тухайн намын үндэсний гүйцэтгэх байгууллагын гишүүдийн олонхын саналаар баталж, олон нийтэд мэдээлнэ.</p> <p>§11. Сонгуулийн кампанит ажлын үеэр ашиглагдаагүй Сонгуулийн санхүүжилтийн тусгай сангийн хөрөнгийг тухайн намын санхүүгийн тайлан өгөх үед бүрэн дүүрэн Үндэсний сан хөмрөгт буцаан төлнө.</p> <p>§15. Энэ зүйлд заасан II дэд хэсэгт хамаарах хөрөнгийн хувийг хэтрүүлсэн төсвөөс хууль тогтоох байгууллагад хуваарилсан мөнгөний шилжүүлгийн зохицуулалтаар бууруулах боломжтой.</p> <p>§16. Намууд Сонгуулийн санхүүжилтийн тусгай сангаас татгалзаж буйгаа зургаадугаар сарын эхний ажлын өдөр хүртэл Сонгуулийн дээд шүүхэд мэдэгдэх боломжтой. Ингэснээр тухайн хөрөнгийг бусад намд дахин хуваарилахыг хориглоно.</p> <p>16-D зүйл. Сонгуулийн санхүүжилтийн тусгай сангийн хөрөнгийг сонгуулийн эхний шатанд улс төрийн намуудад дараах шалгуурын дагуу хуваарилна:</p> <ol style="list-style-type: none"> 2% (хоёр хувь) нь Сонгуулийн дээд шүүхэд дүрмээ бүртгүүлсэн бүх улс төрийн намуудын дунд; 35% (гучин таван хувь) нь Төлөөлөгчдийн танхимд дор хаяж нэг төлөөлөгчтэй намуудын дунд, сүүлийн Төлөөлөгчдийн танхимын сонгуульд авсан саналын хувь хэмжээгээр нь харьцуулан хуваарилагдана; 48% (дөчин найман хувь) нь намуудын дунд, Төлөөлөгчдийн танхимд суудалтай гишүүдийн тоог үндэслэн, тухайн гишүүдийн харьяалагдаж буй намаар нь тооцон хуваарилагдана;

⁴ ХБНБУ: Сонгуулийн тухай хууль (Lei das Eleições) (1997[2020]). Хандах. <https://www.tse.jus.br/legislacao/codigo-eleitoral/lei-das-eleicoes/sumario-lei-das-eleicoes-lei-nb0-9.504-de-30-de-setembro-de-1997>

	<p>iv. 15% (арван таван хувь) нь намуудын дунд, Холбооны сенатад суудалтай гишүүдийн тоог үндэслэн, тухайн гишүүдийн харьяалагдаж буй намаар нь тооцон хуваарилагдана.</p> <p>§2 – Хэрвээ нэр дэвшигч энэ (Сонгуулийн санхүүжилтийн тусгай сан)-д хамаарах хөрөнгийг ашиглахыг хүсвэл өөрийн харьяалагддаг намын байгууллагад бичгээр хүсэлт гаргах ёстой.</p> <p>§3– Энэ заалтын III дахь хэсэгт заасан санхүүжилтийг намуудад хуваарилахдаа хамгийн сүүлд явагдсан бүх нийтийн сонгуулиар Төлөөлөгчдийн танхимд (доод танхим) сонгогдсон гишүүдийн тоог үндэслэнэ. Гэхдээ хэрэв тухайн гишүүн анх сонгогдсон нам нь Үндсэн хуулийн 17 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан шаардлагыг хангаагүйгээс болж намын харьяаллаасаа гарсан бол ийм тохиолдлыг тооцохгүй.</p> <p>§4 – Энэ заалтын IV дахь хэсэгт заасан санхүүжилтийг намуудад хуваарилахдаа хамгийн сүүлд болсон бүх нийтийн сонгуулиар Холбооны сенатад сонгогдсон гишүүдийн тоо болон тухайн сонгуулийн үед анхны дөрвөн жилийн хугацаандаа явж байсан (анх удаа сонгогдсон) сенаторуудын тоог үндэслэнэ.</p> <p>УЛС ТӨРИЙН НАМЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ⁵</p> <p>38 дугаар зүйл. Улс төрийн намуудад санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх тусгай сан (Намын сан (Party Fund)) дараах эх үүсвэрээс бүрдэнэ:</p> <ol style="list-style-type: none"> сонгуулийн хууль болон холбогдох бусад хууль тогтоомжийн дагуу ногдуулсан торгууль болон мөнгөн шийтгэл; хуульд заасны дагуу тогтмол буюу тодорхой хугацаанд олгогдох санхүүгийн эх үүсвэр; хувь хүн, эсхүл хуулийн этгээдийн хийсэн хандив, намын сангийн данс руу шууд банкны шилжүүлэг; төрөөс (холбооны засгийн газар) жил бүр улсын төсвөөс хуваарилсан хөрөнгө, уг хөрөнгийн хэмжээ нь тухайн оны төсвийн төслийг боловсруулахаас өмнөх жилийн 12 дугаар сарын 31-ний байдлаар бүртгэлтэй сонгогчдын тоог, 0.35 реалтай (~0.20 USD) тэнцэх хэмжээгээр (1995 оны наймдугаар сарын ханшаар) үржүүлсэн дүнгээс багаар байж үл болно. <p>40 дүгээр зүйл. Улс төрийн намд санхүүгийн тусламж үзүүлэх тусгай сан (Намын сан)-гийн төсвийн төлөвлөгөөг Шүүх эрх мэдлийн байгууллагын төсвийн хавсралтад, Сонгуулийн дээд шүүх дээр бүртгэж тусгах ёстой.</p> <ol style="list-style-type: none"> Үндэсний сан хөмрөг сар бүр намын сангийн нийт жилийн мөнгийг 12 хэсэгт хуваан, Бразил Улсын Банк дахь Сонгуулийн дээд шүүхийн тусгай дансанд байршуулна. Сонгуулийн хуулиар ногдуулсан торгууль болон бусад мөнгөн шийтгэлийн орлого мөн энэ тусгай дансанд төвлөрнө. <p>41 дүгээр зүйл. Сонгуулийн дээд шүүх дээр дурдсан хадгаламж хийгдсэн өдрөөс хойш 5 хоногийн дотор намын сангийн мөнгийг намуудын үндэсний төвүүдэд дараах зарчмаар хуваарилна:</p> <ol style="list-style-type: none"> намын сангийн нийт мөнгөний 1 хувийг Сонгуулийн дээд шүүхэд дүрмээ бүртгүүлсэн бүх намд тэнцүү хуваарилна. үлдсэн 99 хувийг Сонгуулийн тухай хуулийн 13 дугаар зүйлд заасан шаардлагыг хангасан намуудад, Төлөөлөгчдийн танхимын сүүлийн сонгуулиар авсан саналын хувьтай нь пропорциональ байдлаар хуваарилна. <p><i>Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт №111/2021, 2 дугаар зүйл хэсэг.⁶</i></p>
--	---

⁵ ХБНБУ: (1995[2022]). Улс төрийн намын тухай хууль (Political Party Act). Хандах. <https://www.tse.jus.br/legislacao/codigo-eleitoral/lei-dos-partidos-politicos/lei-dos-partidos-politicos-lei-nb0-9.096-de-19-de-setembro-de-1995>

⁶ ХБНБУ: (1988[2021]). Үндсэн хуулийн нэмэлт өөрчлөлт (Emenda constitucional nº 111, de 28 de setembro de 2021). Хандах. https://www.planalto.gov.br/ccivil_03/constituicao/emendas/emc/emc111.htm

	<p>“2 дугаар зүйл. Улс төрийн намуудын дунд Намын сан болон Сонгуулийн тусгай санхүүжилтийн сан (FEFC)-ийн нөөцийг хуваарилах зорилгоор 2022 оноос 2030 он хүртэлх сонгуулиудад Төлөөлөгчдийн танхимд нэр дэвшсэн эмэгтэй нэр дэвшигч, эсхүл хар арьст нэр дэвшигчийн төлөө өгсөн саналыг хоёр дахинаар тооцож санхүүжилтийг олгоно. Тусгай ганц заалт (Sole paragraph): Дээр дурдсан хоёр дахин тооцох аргачлалыг зөвхөн нэг удаа хэрэглэнэ.” Улсын сонгуулийн дээд шүүхийн (TSE) 2024 оны 2 дугаар сарын 27-ны өдрийн СтaEI №060022207 тогтоолоор: уугуул иргэдэд Намын сан, Сонгуулийн тусгай санхүүжилтийн сангийн хөрөнгө болон радио, телевизээр үнэгүй сонгуулийн сурталчилгаа явуулах эрхийг хар арьст иргэдтэй ижил зарчмаар харьцангуйгаар хуваарилна.</p> <p>41-А дугаар зүйл. Намын сангийн нийт дүнгээс дараах байдлаар хуваарилна.</p> <p>i. намын сангаас олгох нийт хөрөнгийн 5 хувийг Үндсэн хуулийн шаардлагыг хангаж, Намын сангийн хөрөнгөнд хандах эрх бүхий бүх улс төрийн намд тэнцүү хэмжээгээр хуваарилна; Харин үлдсэн 95 хувийг улс төрийн намуудад Төлөөлөгчдийн танхимын сүүлийн ээлжит сонгуулиар авсан саналын тоонд нь харьцуулж хуваарилна.</p>
Герман Улс	<p>УЛС ТӨРИЙН НАМЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ⁷</p> <p>4 дүгээр бүлэг: 18 дугаар зүйл. Төрөөс санхүүжүүлэх зарчмууд ба санхүүжилтийн хэмжээ</p> <p>(1) Үндсэн хуульд заасан намын ерөнхий чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд зориулж үйл ажиллагааных нь зардлын зохих хэсгийг төрөөс санхүүжүүлнэ. Төрөөс санхүүжилт хийхдээ Европын Парламент, Холбооны болон мужийн парламентын сонгуульд үзүүлсэн амжилт, гишүүн болон сонгуульт ажилтны намдаа өгсөн татвар, хураамжийн нийт хэмжээ, хандиваар авсан хөрөнгийн хэмжээг харгалзан үзнэ.</p> <p>(2) Намд төсвөөс нэг жилд зарцуулах нийт хөрөнгийн хэмжээг 2019 онд 190 сая евро (~ 207,100,000 USD)-гоор урьдчилан тогтоосон болно (үнэмлэхүй дээд хязгаар). Цаашид жил бүр үнэмлэхүй дээд хязгаарыг өмнөх жилд бий болсон намын нийтлэг зардлуудын үнийн индексийн өсөлтийг харгалзан тооцох ба индексийг 0,1 хувь хүртэл бүхэлдэнэ. Үнийн индексийн суурийг гаргахад 70 хувьд нь өргөн хэрэглээний барааны үнийн өсөлтийг, үлдсэн 30 хувьд орон нутгийн нийтийн байгууллагад ажиллагсдын цалингийн индексийг тооцно. Өмнөх жилтэй харьцуулсан үнийн индексийн өсөлтийн тайлан мэдээг Холбооны улсын статистикийн ерөнхий хорооны дарга жил бүрийн 4 дугаар сарын 30-наас өмнө Бундестагт ирүүлнэ. Бундестагийн ерөнхийлөгч жил бүрийн 5 дугаар сарын 31-нээс өмнө тухайн жилд намуудад төсвөөс зарцуулах нийт хөрөнгийн үнэмлэхүй дээд хязгаарыг үнийн өсөлтийг харгалзан бүхэл еврогоор шинээр тооцон гаргаж парламентын хэвлэлийн материал хэлбэрээр нийтэлнэ.</p> <p>(3) Намд жил бүр төрийн санхүүжилтийн хүрээнд дараах мөнгийг олгоно:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. намын нэрсийн жагсаалтаар авсан хүчинтэй санал бүрт 0,83 евро (~ 0.91 USD), эсхүл; 2. намын нэрсийн жагсаалтаар сонгуульд оролцуулаагүй намд мажоритар тойрогт нэр дэвшигч нь сонгогчдоос авсан хүчинтэй санал бүрт 0,83 евро (~ 0.91 USD) болон; 3. намын орлогын (гишүүний татвар, сонгуульт ажилтны татвар буюу хууль ёсны хандив) 1 евро бүрт төрөөс 0,45 евро (~0.49 USD). Үүнд нэг хувь хүнээс өгсөн 3300 евро (~ 3,597 USD) хүртэлх хандивыг л харгалзан тооцно. <p>4 сая хүртэлх авсан хүчинтэй саналд энэ зүйлийн 1 болон 2 дугаарт зааснаас өөр хэмжээгээр буюу нэг санал тутамд 1,0 евро (~1.09 USD) намд олгоно. 2017 оноос эхлэн 1 дүгээр өгүүлбэрийн 1,2-д заасан дүн 2 дугаар хэсгийн 2-5 дугаар өгүүлбэрийн дагуу өснө.</p> <p>(4) Энэ зүйлийн 3 дугаар хэсгийн 1 болон 3-т заасан төрийн санхүүжилтийг авах эрхийг зөвхөн Европын парламент, эсхүл Бундестагийн сүүлийн сонгуульд намын нэрсийн жагсаалтын төлөө өгсөн нийт сонгогчдын хүчинтэй саналын 0,5 хувь болон түүнээс дээш, эсхүл муж</p>

⁷ ХБНГУ: (2020). Улс төрийн намын тухай хууль. Хандах: https://www.kas.de/documents/268650/0/PartG_mongolisch.pdf/24dd5b2c-0b0a-2463-168b-8d9e72113df9?version=1.0&t=1607405566241

	<p>улсын сонгуульд намын нэрсийн жагсаалтын төлөө өгсөн нийт сонгогчдын 1 болон түүнээс дээш хувийн хүчинтэй санал авсан нам эдэлнэ; энэ зүйлийн 3 дугаар хэсгийн 1 болон 2 дугаар өгүүлбэрт заасан төрийн санхүүжилтийг авахын тулд нам тухайн сонгуулийн үр дүнгээр заасан босгыг давсан байна. Энэ зүйлийн 3 дугаар хэсгийн 2-т заасан төрийн санхүүжилтийг мажоритар тойрогт нэр дэвшигч нь сонгогчдын 10 болон түүнээс дээш хувийн хүчинтэй санал авсан тохиолдолд л нэр дэвшүүлсэн намд олгоно. Үндэсний цөөнхийн намд дээрх санхүүжилтийн шалгуур үйлчлэхгүй.</p> <p>(5) Намд олгох төрийн санхүүжилтийн хэмжээ нь энэ хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 4 дүгээр хэсгийн 1-7-д заасан намын орлогын нийлбэр дүнгээс илүү байж болохгүй (харьцангуй дээд хязгаар). Бүх намд олгох төрийн санхүүжилтийн нийлбэр дүн үнэмлэхүй дээд хязгаарыг давж болохгүй.</p> <p>(6) Холбооны улсын ерөнхийлөгч намын санхүүжилтийн асуудлаар хараат бус шинжээчдээс бүрдсэн комиссыг томилж болно.</p> <p>(7) Нам турсан, намыг хориглосон бол нам оршин тогтнохоо больсон цаг мөчөөс тухайн намд олгох төрийн санхүүжилтийг зогсооно. Мөн үндсэн хуулийн шүүхийн тухай хуулийн 46а зүйлийн дагуу үндсэн хуулийн шүүх зохих дүгнэлт гаргасан цаг мөчөөс энэ заалт хүчин төгөлдөр болно.</p> <p>24 дүгээр зүйл. Тайлан</p> <p>(5) Тайлан нь энэ хуулийн заалтуудын дагуу гүйцэтгэсэн орлого, зарлагын тооцоо, түүнтэй холбоотой өмч хөрөнгийн баланс болон тайлбар хэсгээс бүрдэнэ. Нягтлан бодох бүртгэлийн зарчмуудыг баримтлан бодит нөхцөл байдалд нийцүүлэн намын хөрөнгийн эх үүсвэр, зарцуулалт болон намын өмч хөрөнгийн мэдээллийг тайланд тусгана. Зардалд дараах зүйлийг бүртгэнэ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. боловсон хүчний цалин хөлс; 2. эд материалын зардал; <ol style="list-style-type: none"> а) өдөр тутмын ажиллагааны зардал; б) улс төрийн ажлын зардал; в) сонгуулийн зардал; г) эд хөрөнгийн ашиглалтын зардал ба үүнтэй холбоотой хүү төлөлт; д) бусад хүү төлөлт; е) аж ахуй эрхлэх зардал; ё) бусад зардал, 3. салбар байгууллагад олгосон татаас болон; 4. 1-3 дугаарын нийт зардал.
Канад Улс	<p>СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ⁸</p> <p>444 дүгээр зүйл. Сонгуулийн зардал болон зардлыг нөхөн олгох</p> <p>444 (1) Бүртгэлтэй улс төрийн намаас хуулийн 437(1)-т заасан баримт бичгүүдийг хүлээн авсны дараа, Ерөнхий сонгуулийн албаны дарга тухайн намын ерөнхий сонгуулийн зардлын тайланд заагдсан, бүртгэлтэй төлөөлөгчдийнх нь төлсөн сонгуулийн зардлын 50 хувь болон зарцуулалтын 90 хувь (хамгийн ихдээ 250,000 канад доллар (~ 181,600 USD) хүртэл)-ийг нэгтгэсэн дүнг тусгасан гэрчилгээг Улсын Ерөнхий Сан хариуцагчид олгоно, хэрвээ:</p> <p>Дараах нөхцөлүүдийг хангасан бол нөхөн олговор олгоно:</p>

⁸ Канад Улс: Сонгуулийн тухай хууль (Election Act) (1974[2025]). Хандах: <https://laws.justice.gc.ca/eng/acts/e-2.01/page-42.html#h-208059>

	<p>(a) сонгуулийн төв байгууллагын ажилтан нь бүртгэлтэй нам, түүний ерөнхий агент 437–443 дугаар зүйлд⁹ заасан шаардлагыг биелүүлсэн гэж үзвэл, 438(2)(d)–д¹⁰ заасны дагуу нөхөн олговорт хамруулна;</p> <p>(b) аудиторын тайланд 438(2)(a)–(c)-д заасан мэдэгдлүүд байгаагүй байх;</p> <p>(c) бүртгэлтэй намаас дэвшүүлсэн нэр дэвшигчид дараах босго хэмжээг хангасан байх:</p> <p>(i) сонгуульд өгсөн хүчинтэй саналын 2%, эсхүл;</p> <p>(ii) тухайн намын нэр дэвшигчийг дэвшүүлсэн тойргуудын саналын 5%-ийг авсан байх.</p> <p>Нөхөн олговрын хэмжээ буурах нөхцөл:</p> <p>(2) Сонгуулийн зардал (энэ хуулийн 430 дугаар зүйлд¹¹ заасан дээд хэмжээнээс хэтэрсэн бол) нөхөн олговрын хэмжээг дараах байдлаар бууруулна:</p> <p>(a) 5%-аас бага хэмжээгээр хэтэрсэн нэгж тутамд 1 канад доллараар (~ 0.73 USD);</p> <p>(b) 5%-иас их, 10%-аас бага хэмжээгээр хэтэрсэн нэгж бүрт 2 канад доллараар (~ 1.45 USD);</p> <p>(c) 10%-иас их, 12.5%-иас бага хэтэрсэн нэгж бүрт 3 канад доллараар (~ 2.19 USD);</p> <p>(d) 12.5%-иас илүү хэтэрсэн бол нэгж бүрт 4 канад доллараар (~ 2.92 USD) тус тус бууруулна.</p> <p>(3) Уг гэрчилгээг хүлээн авсны дараа Улсын ерөнхий сан хариуцагч нь гэрчилгээнд заасан дүнгээр нэгтгэсэн орлогоос (Төвлөрсөн орлогын сангаас/Нэгдсэн орлогын сан) тухайн бүртгэлтэй улс төрийн намд нөхөн олговор олгоно.</p> <p>445 дугаар зүйл. Улирлын тэтгэлэг олгох журам</p> <p>(1) Сонгуулийн ерөнхий ажилтан нь хуанлийн жил бүрийн улирал тус бүрт, тухайн улирлаас өмнөх сүүлчийн сонгуульд оролцсон бүртгэлтэй намд дараах нөхцөлийг хангасан бол улирлын тэтгэлэг олгоно. Үүнд:</p>
--	--

⁹ 437 дугаар зүйл – Сонгуулийн дараа бүртгэлтэй намын ерөнхий төлөөлөгч (chief agent) нь Сонгуулийн Ерөнхий ажилтанд 1) тогтоосон маягтын сонгуулийн зардлын тайлан, 2) Аудитын дүгнэлт, 3) Тайлан бүрэн, үнэн зөв гэдгийг баталсан тодорхойлолт гаргана. Тайланд: намын бүх зардал, мөнгөн бус хандив, хүртээмжийн зардал, урьдчилан сонгуулийн сурталчилгааны зардлыг тусгаж, сонгуулийн өдрөөс хойш 8 сарын дотор ирүүлэх ёстой.

438 дугаар зүйл – Аудитор нь тайланг шалгаж, санхүүгийн бүртгэлтэй нийцэж байгаа эсэх, хуульд нийцүүлсэн эсэх талаар санал дүгнэлт гаргана. Хэрэв зөрчил илэрвэл аудитын тайланд тэмдэглэнэ.

440–442 дугаар зүйлүүд – Сонгуулийн Ерөнхий ажилтан 1) тайлангд жижиг засвар хийх, 2) Тайлан засварлах эсвэл дахин гаргахыг тайлан гаргагчаас шаардах, 3) хугацааг сунгах эрхтэй байна.

¹⁰ 438(1) дүгээр зүйл - Сонгуулийн дараа боломжит хугацаанд бүртгэлтэй намын аудитор нь намын ерөнхий төлөөлөгчид (chief agent) тухайн намын сонгуулийн зардлын тайлангийн талаар дүгнэлт гаргана. Энэ үед аудитор нь олон улсын жишигт нийцсэн аудитын стандартад үндэслэн шалгалт хийж, уг тайлан нь түүний үндэслэсэн санхүүгийн бүртгэлд байгаа мэдээллийг үнэн зөв илэрхийлсэн эсэх, мөн бүртгэлтэй нам болон ерөнхий төлөөлөгч нь энэ хуулийн I хэсгийн 1 дүгээр бүлэг болон энэ бүлгийн шаардлагыг мөрдсөн эсэх талаар санал дүгнэлт гаргана.

438(2) дугаар зүйл - (2) Аудитор нь (1) дүгээр хэсэгт заасан дүгнэлтээр дараах нөхцөл байдал илэрсэн бол шаардлагатай гэж үзсэн тайлбар, мэдэгдлийг оруулна: (a) тайлан нь санхүүгийн бүртгэл дэх мэдээллийг үнэн зөв гаргаагүй бол; (b) Аудитор өөрт шаардлагатай бүх мэдээлэл, тайлбаруудыг аваагүй бол; (c) Шалгалтын үр дүнд тухайн бүртгэлтэй нам зохих ёсны санхүүгийн бүртгэл хөтлөөгүй нь тогтоогдвол; (d) Шалгалтын үр дүнд тухайн бүртгэлтэй нам болон намын ерөнхий төлөөлөгч нь энэ хуулийн I хэсгийн 1 дүгээр бүлэг болон энэ бүлгийн шаардлагыг мөрдөөгүй нь тогтоогдвол.

¹¹ Канад Улсын Сонгуулийн тухай хуулийн 430 дугаар зүйл: Сонгуулийн зардлын дээд хэмжээ

430 (1) Бүртгэлтэй улс төрийн намын сонгуульд зарцуулах зардлын зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ нь дараах хоёр үзүүлэлтийн үржвэр байна. Үүнд:

- (a) тухайн бүртгэлтэй нам нэр дэвшигчийг дэмжин нэр дэвшүүлсэн сонгуулийн тойргуудад бүртгэлтэй сонгогчдын урьдчилсан нэрсийн жагсаалт дахь нэрийн тоо эсхүл шинэчилсэн нэрсийн жагсаалт дахь нэрийн тооноос аль нь их байгааг \$0.735-оор үржүүлсэн дүн; болон
- (b) Ерөнхий сонгуулийн албаны даргын 384-р зүйлийн дагуу нийтэлсэн тухайн сонгуулийн зар гарсан өдрийн хүчин төгөлдөр байгаа инфляцыг тогтворжуулах итгэлцүүр.

- (a) Сонгуулийн нийт хүчинтэй саналын 2%-ийг авсан бол; эсхүл
(b) Нам нэр дэвшигчийг дэвшүүлсэн тойргуудын хүчинтэй саналын 5%-ийг авсан бол.

СОНГУУЛИЙН ЗАРДЛЫН ХУУЛЬ¹²

НЭР ДЭВШИГЧ, НАМУУДЫН ЗАРДАЛД ОЛГОХ ТӨРИЙН САНХҮҮЖИЛТ

22. Сонгуулийн зардлыг нөхөн олгох

(1) Сонгуулийн тойрогт нийт саналын 15%-ийг авсан бүртгэлтэй нэр дэвшигч нь Сонгуулийн төв байгууллагаас нөхөн төлбөр авах эрхтэй бөгөөд энэ нь тухайн нэр дэвшигчийн сонгуулийн хугацаанд гаргасан зардлын дүн (21 дүгээр зүйлд заасны дагуу ирүүлсэн санхүүгийн тайлан болон 19(4)-т заасан аудитын дүгнэлтэд үндэслэнэ), эсхүл тухайн тойргийн сонгогчдын жагсаалтад бүртгэгдсэн нэг хүн тутамд нэг доллараар тооцсон дүнгийн аль бага нь байна. Нөхөн төлбөрийн доод хэмжээ нь \$2,000 (~ 1,460 USD), дээд хэмжээ нь \$4,000 (~ 2,920 USD) байна.

Санхүүгийн тайлан, аудитын тайланг ирүүлээгүй тохиолдолд нөхөн төлбөр олгохгүй.

(2) Хэрэв нэр дэвшигч буюу түүний албан ёсны төлөөлөгч нь энэ хуулийн 21 дүгээр зүйлд заасан санхүүгийн тайлан, мөн 19(4) дэд хэсэгт заасан аудитын дүгнэлтийг бүрдүүлэн ирүүлээгүй бол нөхөн төлбөр авахгүй. Сонгуулийн төв байгууллага эдгээр тайланг хуульд нийцсэн эсэхийг үнэлнэ.

Нөхөн төлбөрийг батлах

(3) Хэрэв нэр дэвшигчийн албан ёсны төлөөлөгч нь сонгуулийн зардлыг хуулийн дагуу тайлагнасан бол, Сонгуулийн төв байгууллагын ажилтан дараах үйлдлийг хийнэ:

- (a) Сонгуулийн ерөнхий комиссар нь нэр дэвшигчийн зардлын хэмжээ шаардлага хангасан гэж үзвэл, нөхөн төлбөрийн 75 хувийг аль болох хурдан баталж олгоно; мөн
- (b) Сонгуулийн ерөнхий комиссар тайлан үнэн зөв, зардлууд нь 1 дүгээр зүйлд заасан “сонгуулийн зардал” гэсэн тодорхойлолтод тооцогдож байгааг тогтоосон бол, үлдсэн төлбөрийг олгоно.

Засвар/тохируулга:

(5) энэ зүйлийн (1) дэх хэсэгт заасан дүнг 1995 оны жилийн үнийн индексийг суурь болгон, Шарлоттаун/Саммерсайдын хэрэглээний үнийн индекс (Charlottetown/Summerside)-ийг ашиглан, Канадын Үндэсний Статистикийн газраас нийтэлсэн хамгийн сүүлийн боломжит индексээр нэмэх буюу хасах байдлаар өөрчилнө. Энэхүү шинэ индексийг Сонгуулийн ерөнхий комиссар тухайн үеийн индекс гэж тодорхойлно.

Төлбөр ба тооцоолол:

(6) Сонгуулийн ерөнхий комиссар энэ хэсгийн дагуу нөхөн олговрын тооцооллыг хийж, албан ёсны төлөөлөгч бүрт уг тооцооллыг хүргүүлнэ. Улмаар нөхөн олговрын дүнг тухайн албан ёсны төлөөлөгчид төлнө.

23. Жилийн санхүүжилт

(1) хуулиар тогтоосон хэмжээгээр жилийн санхүүжилтийг хууль тогтоох байгууллагад нэг буюу түүнээс дээш суудал эзэмшдэг бүртгэлтэй нам бүрт олгоно.

Тогтоосон хэмжээ

(2) энэ зүйлийн (1)-д заасан “тогтоосон хэмжээ” гэдэг нь тухайн намын албан ёсны нэр дэвшигчдэд өмнөх ээлжит бүх нийтийн сонгуулиар өгсөн хүчинтэй саналын тоог, Сөрөг хүчний тэргүүнтэй зөвлөлдсөний дараа мужийн захиргааны зөвлөлөөс тогтоосон 2.00 канад доллараос (~ 1.46 USD) хэтрэхгүй дүнтэй үржүүлж гаргасан хэмжээг хэлнэ.

¹² Канад Улс: Сонгуулийн зардлын тухай хууль (Election expenses Act) (2019). Хандах: https://www.princeedwardisland.ca/sites/default/files/legislation/e-02-01-election_expenses_act.pdf

	<p>Засвар/тохируулга:</p> <p>(3) энэ зүйлийн (2)-т заасан Захиргааны зөвлөлөөс тогтоосон дүнг Канадын Үндэсний Статистикийн газраас нийтэлсэн Шарлоттаун/Саммерсайдын хэрэглээний үнийн индексийн дагуу 1995 оны жилийн индексийг суурь болгон, Сонгуулийн ерөнхий комиссар тогтоосон хамгийн сүүлийн үеийн индексээр өсгөх буюу бууруулна.</p> <p>Тайлбар: “Charlottetown/Summerside” гэдэг нь Канадын Принс Эдвардын арал (Prince Edward Island)-ын хоёр хотын үнийн индексийг илэрхийлж байгаа бөгөөд уг үзүүлэлт нь тухайн бүс нутгийн инфляцийн түвшинтэй уялдуулан тооцоолол хийхэд хэрэглэгддэг.</p>
Солонгос Улс	<p>УЛС ТӨРИЙН САНХҮҮЖИЛТИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ¹³</p> <p>V бүлэг. Үндэсний сангаас олгох татаас</p> <p>25 дугаар зүйл (Татаасыг төсөвт тусгах тухай)</p> <p>(1) Улс төрийн намуудад жил бүр олгох татаасыг төсөвт, Үндэсний Ассамблейн гишүүдийн бүрэн эрхийн хугацаа дуусах үед явагдсан хамгийн сүүлийн сонгуулийн нийт сонгогчдын тоог татаасын нэгж үнийн дүнтэй үржүүлсэн хэмжээг тусгана. Хэрэв уг сонгуулийн дараа нийт сонгогчдын тоонд өөрчлөлт орсон бол, сонгуулийн дараа олгох татаасыг шинэчлэгдсэн тоон дээр үндэслэн төсөвт тусгана.</p> <p>(2) Ерөнхийлөгчийн сонгууль, Үндэсний Ассамблейн бүрэн эрхийн хугацаа дууссантай холбоотой сонгууль, эсхүл “Төрийн албан хаагчийн сонгуулийн тухай хууль”-ийн 203 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан нэгэн зэрэг явагдах орон нутгийн сонгууль бүхий жилд, уг сонгуулийн нэг бүрт (орон нутгийн бүх сонгуулийг нэг сонгууль гэж үзнэ) ногдох татаасын нэгж үнийг мөн адил нэмэлтээр төсөвт тусгана.</p> <p>(3) Энэхүү зүйлийн 1, 2 дахь хэсэгт заасан татаасын нэгж үнийг өмнөх жилийн үнийн өсөлтийн хувь хэмжээгээр өсгөх, эсхүл бууруулан тогтооно. Үнийн өсөлтийн хувийг Статистикийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлд заасны дагуу Үндэсний статистикийн газрын дарга жил бүр нийтэд зарлана.</p> <p>(4) Үндэсний сонгуулийн хороо энэхүү зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан “ердийн татаас”-ыг улирал тутам улс төрийн намуудад тогтсон харьцааны дагуу, мөн 2 дахь хэсэгт заасан “сонгуулийн татаас”-ыг нэр дэвшигч бүртгүүлэх хугацаа дууссан өдрөөс хойш хоёр хоногийн дотор олгоно.</p> <p>26 дугаар зүйл (Нийтийн албан тушаалын сонгуульд эмэгтэй нэр дэвшигчийг дэмжих татаас)</p> <p>(1) Эмэгтэй нэр дэвшигчдийг дэмжих зорилгоор, тухайн жилд Үндэсний Ассамблейн, Хот/Аймгийн зөвлөлийн, эсхүл орон нутгийн сонгууль явагдаж байвал, хамгийн сүүлийн Үндэсний Ассамблейн сонгуулийн нийт сонгогчдын тоог 100 вон (~ 0.07 USD)-оор үржүүлсэн дүнгээр улсын төсөвт тусгаж, намуудаас тойрогт эмэгтэй нэр дэвшигч нэр дэвшүүлсэн тохиолдолд олгоно.</p> <p>(2) Эмэгтэй нэр дэвшигчийг дэмжих татаасыг дараах журмаар хуваарилна: Хот/аймаг болон орон нутгийн сонгуулийн хувьд, тухайн жилийн нийт татаасын 50%-ийг хуваарилна:</p> <ol style="list-style-type: none"> Хэрэв тухайн нам нийт тойргийн нэр дэвшигчдийн 30% ба түүнээс дээш хувийг эмэгтэй нэр дэвшигчээр бүрдүүлсэн бол татаасын 50%-ийг дараах харьцаагаар хуваарилна: <ol style="list-style-type: none"> 40% — тухайн үед намын эзэмшиж буй Үндэсний Ассамблейн суудлын харьцаагаар; 40% — сүүлийн Үндэсний Ассамблейн сонгуулиас намын авсан саналын харьцаагаар (пропорциональ ба тойргийн саналын дундаж); 20% — тухайн намын эмэгтэй нэр дэвшигчдийн тооны нийт эзлэх хувиар; Эмэгтэй нэр дэвшигч 20%–30% байвал — 30% татаасыг дээрх стандартын дагуу хуваарилна. Гэхдээ олгох хэмжээ нь 1-д зааснаас хэтрэхгүй.

¹³ БНСУ: Улс төрийн намын тухай хууль (Political Funds Act) (2005[2023]). Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=63678&type=part&key=3

	<p>3. Эмэгтэй нэр дэвшигч 10%–20% байвал — 20% татаасыг дээрх стандартын дагуу хуваарилна. Гэхдээ олгох хэмжээ нь 2-д зааснаас хэтрэхгүй.</p> <p>(3) Энэхүү татаасыг нэр дэвшигч бүртгүүлэх эцсийн өдрөөс хойш хоёр хоногийн дотор олгоно.</p> <p>26-2 дугаар зүйл (Хөгжлийн бэрхшээлтэй нэр дэвшигчийг дэмжих татаас)</p> <p>(1) Хөгжлийн бэрхшээлтэй нэр дэвшигчийг дэмжих зорилгоор, хамгийн сүүлийн Үндэсний Ассамблейн сонгуулийн нийт сонгогчдын тоог 20 вон (~0.015 USD)-оор үржүүлсэн дүнгээр тухайн жилийн улсын төсөвт тусгаж, хөгжлийн бэрхшээлтэй нэр дэвшигч (Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний тухай хуулийн 32 дугаар зүйлийн дагуу бүртгэгдсэн) нэр дэвшүүлсэн намуудад татаас олгоно.</p> <p>(2) Дэмжих татаасыг дараах байдлаар хуваарилна (орон нутгийн сонгуулийн хувьд 50%):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. хэрэв хөгжлийн бэрхшээлтэй нэр дэвшигч 5% ба түүнээс дээш байвал — 50% татаасыг дараах байдлаар: <ol style="list-style-type: none"> (a) 40% — Үндэсний Ассамблей дахь суудлын харьцаагаар; (b) 40% — саналын хувь; (c) 20% — хөгжлийн бэрхшээлтэй нэр дэвшигчдийн тооны харьцаагаар; 2. 3%–5% байвал — 30% татаасыг хуваарилна. Гэхдээ 1-т зааснаас хэтрэхгүй. 3. 1%–3% байвал — 20% татаасыг хуваарилна. Гэхдээ 2-т зааснаас хэтрэхгүй. <p>(3) Татаасыг нэр дэвшигч бүртгүүлэх эцсийн өдрөөс хойш хоёр хоногийн дотор олгоно.</p> <p>26-3 дугаар зүйл (Залуу нэр дэвшигчийг дэмжих татаас)</p> <p>(1) 39 болон түүнээс доош насны залуу нэр дэвшигчдийг дэмжих зорилгоор, тухайн жилд улсын төсөвт, нийт сонгогчдын тоонд 100 вон (~0.07 USD)-ыг үржүүлсэн дүнгээр тусгана.</p> <p>(2) Залуу нэр дэвшигчийг дэмжих татаасыг дараах байдлаар хуваарилна (хот/аймаг, нутгийн хорооны хувьд 50%):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Хэрэв нэр дэвшигчдийн 20% ба түүнээс дээш хувь нь залуус байвал — 50% татаасыг дараах байдлаар: <ol style="list-style-type: none"> (a) 40% — суудлын тоо; (b) 40% — саналын хувь; (c) 20% — нэр дэвшигчийн харьцаа; 2. 15%–20% байвал — 30% татаас (1-т зааснаас хэтрэхгүй); 3. 10%–15% байвал — 20% татаас (2-т зааснаас хэтрэхгүй); <p>(3) Татаасыг бүртгэлийн хугацаа дууссаны дараа хоёр хоногийн дотор олгоно.</p> <p>27 дугаар зүйл (Татаасын хуваарилалт)</p> <p>(1) Ердийн татаас болон сонгуулийн татаасын 50 хувийг, Үндэсний Ассамблейн тухай хуулийн 33 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн үндсэн заалтын дагуу тухайн үед Үндэсний Ассамблейд өөрийн намын гишүүдээр бүрдсэн бүлэг байгуулсан намуудад, тэнцүү хэмжээгээр хуваарилж олгоно.</p> <p>(2) Ердийн болон сонгуулийн татаасын тус бүр 5 хувийг, Үндэсний Ассамблейн тав ба түүнээс дээш суудалтай боловч (1)-д заасанд хамрагдахгүй намуудад тэнцүүгээр хуваарилж олгоно. Мөн хоёр хувийг доорх шаардлагыг хангасан намуудад хуваарилна:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сүүлд болсон Үндэсний Ассамблейн сонгуульд оролцсон, саналын хувь 2%-иас дээш нам; 2. Дээрх (1)-д хамрагдахгүй, сүүлчийн Үндэсний Ассамблейн сонгуульд оролцсон, мөн орон нутгийн харьяаллын, тойргийн пропорционал төлөөллийн болон бусад сонгуульд нэр дэвшүүлэх эрхтэй бөгөөд эдгээр сонгуульд саналын хувь нь 0.5%-иас дээш нам; 3. Сүүлд болсон Үндэсний Ассамблейн сонгуульд оролцоогүй боловч, орон нутгийн улс төрийн сонгуулиудад 2%-иас дээш санал авсан нам;
--	--

- (3) Дээрх (1), (2)-д заасан хуваарилалтын дараа үлдсэн 50 хувийг, тухайн үед Үндэсний Ассамблейд суудал эзэлж буй намуудад суудлын тооны харьцаагаар хуваарилж олгоно. Үлдэгдэл хэсгийг саналын хувьтай уялдуулан хуваарилна.
- (4) Хэрэв тухайн нам уг сонгуульд нэр дэвшигч нэр дэвшүүлээгүй бол, уг намд сонгуулийн татаас олгохгүй.
- (5) Татаас олгох хугацаа, журмыг Үндэсний сонгуулийн хорооны журамд заана.

27-2 дугаар зүйл (Татаас авах эрхийн хамгаалалт)

Намын татаас авах эрхийг шилжүүлэх, битүүмжлэх буюу барьцаалахыг хориглоно.

28 дугаар зүйл (Татаас ашиглах хязгаарлалт)

(1) Татаасыг зөвхөн намын үйл ажиллагаанд шаардлагатай дараах зардлыг санхүүжүүлэхэд ашиглана:

1. цалингийн зардал;
2. тавилга, хэрэглэгдэхүүн худалдан авах зардал;
3. оффисын зардал;
4. нийтийн үйлчилгээний төлбөр;
5. бодлого боловсруулах зардал;
6. намын гишүүдийг сургах зардал;
7. намын үйл ажиллагааны зардал;
8. сурталчилгааны зардал;
9. сонгуулийн зардал.

(2) Ердийн татаас авсан улс төрийн нам, уг татаасны дор хаяж 30%-ийг бодлого боловсруулах хүрээлэндээ (38 дугаар зүйлд заасны дагуу), дор хаяж 10%-ийг хот/аймгийн салбар хороондоо, дор хаяж 10%-ийг эмэгтэйчүүдийн улс төрийн хөгжилд, 5%-ийг залуучуудын улс төрийн хөгжилд зориулан зарцуулна.

(3) Улс төрийн нам нь өөрийн гишүүн болох нэр дэвшигчид болон урьдчилсан нэр дэвшигчдэд татаас олгож болно. Эмэгтэй, хөгжлийн бэрхшээлтэй болон залуу нэр дэвшигчдэд зориулсан татаасыг эдгээр нэр дэвшигчдийн сонгуулийн зардалд зориулах бөгөөд энэ нь (1) дэх хэсгийн хэрэглээнээс тусдаа байна.

(4) Сонгуулийн төв болон дэд шатны хорооны гишүүд, ажилтнууд (тосгон/сум/хотын хороогоос бусад) нь шаардлагатай гэж үзвэл, татаас авсан намуудын, эсхүл татаас авсан этгээдүүдийн татаас зарцуулалтын байдалд хяналт тавих, хууль зөрчсөн эсэхийг шалгах эрхтэй.

29 дугаар зүйл (Татаасыг бууруулах)

Үндэсний сонгуулийн хороо дараах тохиолдолд татаасыг буцаан гаргуулах буюу дараагийн татааснаас хасаж нөхөн төлүүлэх эрхтэй:

1. хэрэв улс төрийн нам (эсхүл бодлого боловсруулах хүрээлэн, сонгуулийн штаб) татаасны тайланг худал, эсхүл дутуу гаргасан бол — худал/дутуу дүнгийн хоёр дахин их хэмжээгээр;
2. татаасыг 28 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаас өөр зориулалтаар ашигласан бол — зөрчсөн хэмжээний хоёр дахин их дүнгээр;
3. 28 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийг зөрчсөн бол — зөрчсөн хэмжээний хоёр дахин их дүнгээр;
4. эмэгтэй, хөгжлийн бэрхшээлтэй, залуу нэр дэвшигчдэд зориулсан татаасыг буруу ашигласан бол — зөрчсөн хэмжээний хоёр дахин их дүнгээр;
5. 40 дүгээр зүйлийг зөрчиж, тайлан гаргаагүй бол: төв намын хувьд — авсан татаасны 25%, салбар хорооны хувьд — төвөөс авсан татаасны хоёр дахин их дүнг нөхөн төлнө.

30 дугаар зүйл (Татаасыг буцаан олгох)

	<p>(1) Хэрэв нам татан буугдсан, бүртгэл хүчингүй болсон, эсхүл бодлого боловсруулах хүрээлэн татан буугдсан тохиолдолд, авсан татаасыг дараах журмаар буцаана:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. нам – тайлангаа сонгуулийн хороонд гаргаж, үлдэгдэл байвал буцаан төлнө; 2. бодлого боловсруулах хүрээлэн – үлдэгдлийг холбогдох намдаа шилжүүлнэ. хэрэв нам татан буугдсан бол үлдэгдлийг 1-т заасан журмаар буцаана. <p>(2) Хэрэв нам татаасын үлдэгдлийг буцаахгүй бол, Үндэсний сонгуулийн хороо үүнийг татварын өртэй адил журмаар хүчээр татан авна.</p> <p>(3) Үлдэгдэл хураах ажиллагаа нь бусад төрийн өрнөөс түрүүлэн биелүүлнэ.</p> <p>(4) Татаас буцаах журам болон холбогдох асуудлыг Сонгуулийн хорооны журамд тусгана.</p> <p>Нийтийн албан тушаалтны сонгуулийн тухай хууль (Public Official Election Act)-ийн 121 дүгээр зүйл: Сонгуулийн зардлын дээд хязгаарыг тооцох</p> <p>(1) Сонгуулийн зардлын дээд хязгаар нь тухайн сонгуулийн төрөл бүрт дор дурдсаны дагуу тооцно. Энэ тохиолдолд 1 сая вон (~684 USD)-оос бага дүнгийн бутархайг 1 сая вон (~684 USD) гэж үзнэ.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ерөнхийлөгчийн сонгууль — Хүн амын тоо × 950 вон (~0.65 USD); 2. Үндэсний Ассамблейн тойргийн гишүүний сонгууль — 100 сая вон (~68,493 USD) + (Хүн амын тоо × 200 вон (~0.14 USD)) + (тосгон/сум/хотын тоо × 2 сая вон (~1,370 USD)); 3. Үндэсний Ассамблейн пропорционал төлөөллийн гишүүдийн сонгууль — Хүн амын тоо × 90 вон (~ 0.062 USD); 4. Хот/Аймгийн зөвлөлийн тойргийн гишүүний сонгууль — 40 сая вон (~27,397 USD) + (Хүн амын тоо × 100 вон (~0.068 USD)); 5. Хот/Аймгийн зөвлөлийн пропорционал төлөөллийн гишүүний сонгууль — 40 сая вон (~27,397 USD) + (Хүн амын тоо × 50 вон (~0.034 USD)); 6. Хотын дарга, Аймгийн захирагчийн сонгууль: <ol style="list-style-type: none"> (a) Сөүл, Бусан, Инчон зэрэг онцгой болон Метрополитан хотын дарга, мөн албан ёсны өөртөө засах хотын дарга (Сежун хот) — 400 сая вон (~273,973 USD) (Хүн ам 2 саяас бага бол 200 сая вон (~136,986 USD)) + (Хүн амын тоо × 300 вон (~ 0.205 USD)); (b) Аймгийн захирагчийн сонгууль — 800 сая вон (~547,945 USD)(Хүн ам 1 саяас бага бол 300 сая вон (~ 205,479 USD)) + (Хүн амын тоо × 250 вон (~0.171 USD)); <p>Өөртөө засах дүүрэг/хот/хошууний зөвлөлийн тойргийн гишүүний сонгууль — 35 сая вон (~23,973 USD) + (Хүн амын тоо × 100 вон (~0.068 USD));</p> <p>Өөртөө засах дүүрэг/хот/хошууний пропорционал гишүүний сонгууль — 35 сая вон (~23,973 USD) + (Хүн амын тоо × 50 вон (~0.034 USD));</p> <p>Өөртөө засах дүүрэг/хот/хошууний захирагчийн сонгууль — 90 сая вон (~261,644 USD) + (Хүн амын тоо × 200 вон (~0.14 USD)) + (тосгон/сум/хотын тоо × 1 сая вон (~684 USD)).</p>
Шинэ Зеланд Улс	<p>СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ¹⁴</p> <p>I бүлэг.</p> <p>5 дугаар зүйл. Сонгуулийн байгууллагын үүрэг</p> <p>(ca) 2020 оны “Сонгуульд хандалтын сангийн тухай хууль (Election Access Fund Act)”-ийн 6 дугаар зүйлд заасны дагуу тус санг удирдах;</p> <p>8 дугаар зүйл – Ерөнхий сонгуулийн талаар Сонгуулийн Комисс тайлагнах үүрэгтэй.</p>

¹⁴ Шинэ Зеланд Улс: Сонгуулийн тухай хууль (Electoral Act) (1993[2024]). Хандах. <https://www.legislation.govt.nz/act/public/1993/0087/latest/whole.html#whole>

	<p>(1) Сонгуулийн ерөнхий комисс нь ерөнхий сонгуулийн саналын хуудсыг буцааж ирүүлсэн өдрөөс хойш 6 сарын дотор, тухайн сонгуулийн зохион байгуулалт, хэрэгжилтийн талаар сайдад бичгээр тайлан гаргана. Уг тайланд дараах зүйлс багтана (a-da): (da) 2020 оны Сонгуульд хандалтын сангийн тухай хуулийн дагуу хөгжлийн бэрхшээлтэй, нэр дэвшиж буй буюу нэр дэвшихээр сонгогдож буй хүмүүст олгосон санхүүжилт ба сонгуульд оролцоог дэмжсэн байдал;</p> <p>СОНГУУЛЬД ХАНДАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ¹⁵</p> <p>II бүлэг – Сонгуульд хандалтын сан</p> <p>6 дугаар зүйл – Сонгуульд хандалтын сангийн байгууламж</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сонгуулийн ерөнхий комисс нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ерөнхий сонгууль, эсхүл нөхөн сонгуульд нэр дэвших, эсхүл нэр дэвшигчээр сонгогдох боломжийг хөнгөвчлөх зорилготой сан байгуулна. 2. Жил бүр уг зорилгоор Парламентын баталсан төсвөөс уг санд ерөнхий татаас олгоно. 3. Татаасын хэмжээг Хуулийн 3 дугаар зүйлд¹⁶ заасан зорилгыг харгалзан Сайд тогтооно. <p>7 дугаар зүйл – Хандалтын сангаас санхүүжилт авах эрхтэй байдал</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сонгуулийн ерөнхий комисс нь 7.3-т заасан этгээдүүд ямар үндэслэлээр сангаас санхүүжилт авах эрхтэй болохыг албан мэдэгдлээр зарлана. 2. Ийм мэдэгдэл гаргахаасаа өмнө, Комисс нь уг сангийн зорилгыг харгалзан тохиромжтой гэж үзсэн байгууллага, хүмүүсээс санал авна. 3. Сангаас санхүүжилт авах эрхтэй этгээд нь ерөнхий болон нөхөн сонгуульд нэр дэвших, эсхүл нэр дэвшигчээр сонгогдох хүсэлтэй хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн байна. 4. Энэ заалтын дагуух албан мэдэгдэл нь хоёрдогч хууль тогтоомж гэж тооцогдоно (2021 оны Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 3 дугаар бүлэгт заасан нийтлэлийн шаардлагыг дагуу). <p>8 дугаар зүйл – Сангаас олгогдсон төлбөрийг сонгуулийн зардал буюу хандив гэж үзэхгүй. Сангаас нэр дэвшигчид олгосон аливаа төлбөрийг: (a) 1993 оны Сонгуулийн тухай хуулийн 6А бүлгийн 1 буюу 2 дугаар хэсгийн утгаар сонгуулийн зардал гэж үзэхгүй; (б) тухайн нэр дэвшигчид болон намуудад зориулсан хандив гэж үзэхгүй (6А бүлгийн 3 дугаар хэсэг).</p> <p>9 дугаар зүйл – Сангаас олгосон төлбөр нь орлогын албан татвараас чөлөөлөгдөнө. Сангаас нэр дэвшигчид олгосон төлбөр нь 2007 оны Орлогын албан татварын тухай хуулийн 64 дүгээр зүйлд заасан ёсоор татвараас чөлөөлөгдөх орлого гэж үзнэ.</p> <p>10 дугаар зүйл – Хуулийн хэрэгжилтийн үнэлгээ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сонгуулийн ерөнхий комисс энэ хуулийн хэрэгжилтийн талаар 1993 оны Сонгуулийн тухай хуулийн 8(1)-д заасан анхны тайлангаа гаргаснаас хойш 6 сарын дотор, Сайд: (a) энэ хуулийн үйл ажиллагаа, үр нөлөөг хянах, эсхүл хянуулах; (б) тухайн хяналтын талаар тайлан бэлдэх үүрэгтэй. 2. Хяналт нь:
--	---

¹⁵ Шинэ Зеланд Улс: Сонгуульд хандалтын сангийн тухай хууль (Election Access Fund Act) (1993[2024]). Хандах. <https://www.legislation.govt.nz/act/public/2020/0004/latest/whole.html#LMS13703>

¹⁶ Сонгуульд хандалтын тухай хуулийн 3 дугаар зүйл – Энэ хуулийн зорилго нь ерөнхий сонгууль (general election) эсвэл нөхөн сонгуульд нэр дэвшихэд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд тулгардаг, харин хөгжлийн бэрхшээлгүй иргэдэд тулгардаггүй саадыг арилгах эсхүл бууруулахад чиглэсэн сан байгуулах явдал юм.

	<p>(а) сангийн үйл ажиллагаа, зорилго, хамрах хүрээг авч үзэх; (б) хуулийг өөрчлөх шаардлага, боломжийг үнэлэх.</p> <p>3. Сайд тайланг гаргасны дараа боломжит хамгийн богино хугацаанд Төлөөлөгчдийн танхимд танилцуулна.</p> <p>11–13 дугаар зүйл – Сонгуулийн тухай хуулийн нэмэлт</p> <p>11 дүгээр зүйл 1993 оны Сонгуулийн тухай хуульд дараах өөрчлөлт орно:</p> <p>12 дугаар зүйл – 5 дугаар зүйл (Үүрэг)-ийн нэмэлт: (са) 2020 оны Сонгуульд Хандалтын Сангийн тухай хуулийн 6 дугаар зүйлд заасан санг удирдана.</p> <p>13 дугаар зүйл – 8 дугаар зүйл (Ерөнхий сонгуулийн тайлан)-ийн нэмэлт: (da) Сонгуулийн оролцоог хангах үүднээс хөгжлийн бэрхшээлтэй нэр дэвшигчдэд олгосон санхүүжилтийн мэдээллийг багтаана.</p> <p>205С зүйл – Нэр дэвшигчийн нийт сонгуулийн зардлын дээд хэмжээ</p> <p>(1) Нэр дэвшигчийн тухайн сонгуулийн хугацаанд зарцуулах нийт сонгуулийн зардал нь дараах хэмжээнээс хэтрэх ёсгүй: (а) Ерөнхий сонгуулийн нэр дэвшигчийн хувьд — 34,800 NZD (~21,228 USD); (b) Нөхөн сонгуулийн нэр дэвшигчийн хувьд — 69,500 NZD (~42,395USD);</p> <p>(2) Дээрх (1) дэх хэсэгт заасан дүнд Бараа, ажил үйлчилгээний албан татвар (Goods and Services Tax) багтсан.</p> <p>206С зүйл – Намын нийт сонгуулийн зардлын дээд хэмжээ</p> <p>(1) Хэрэв намын нэр саналын хуудасны намд хамаарах хэсэгт бичигдсэн бол, тухайн сонгуулийн хугацаан дахь нийт сонгуулийн зардал нь дараах хязгаараас хэтрэх ёсгүй: (а) 1,480,000 NZD (~902,800 USD) (эсхүл Ерөнхий захирагчийн Зөвлөлийн тушаалаар 266А зүйл-ын дагуу тогтоосон өөр хэмжээ); (b) Тухайн намын нэр дэвшигч өрсөлдөж буй сонгуулийн тойрог бүрт 34,800 NZD (~21,228USD) (эсхүл 266А зүйлд зааснаар тогтоосон өөр хэмжээ);</p> <p>(2) Хэрэв намын нэр саналын хуудасны намын хэсэгт бичигдээгүй бол, тухайн намын нийт сонгуулийн зардал нь өрсөлдөж буй тойрог бүрт 34,800 NZD (~21,228USD)-оос хэтрэх ёсгүй.</p> <p>(3) Дээрх (1) болон (2) хэсэгт заасан бүх дүн нь Бараа, ажил үйлчилгээний албан татвар багтсан.</p>
Эстони Улс	<p>1994 оны Улс төрийн намын тухай хууль болон 2002 оны Рийгикогугийн сонгуулийн тухай хууль нь тус тус 2012 онд, дараа нь 2014, 2015 онд шинэчлэгдсэн. Эдгээр хуулиуд нь Эстони Улс дахь улс төрийн намуудын санхүүжилтийг зохицуулдаг.</p> <p>Улсын төсвөөс улс төрийн намуудад олгох санхүүжилтийн зохицуулалт:</p> <ul style="list-style-type: none"> - улс төрийн намууд нь өмнөх сонгуулийн саналын хувь болон Парламент дахь суудлын тоонд үндэслэн улсын төсвөөс хандив авдаг. - сонгуулийн үеэр хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл ашиглахад зориулсан тусгай татаас олгодоггүй ч татварын хөнгөлөлт байдаг. <p>УЛС ТӨРИЙН НАМЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ¹⁷</p> <p>§ 12¹. Улс төрийн намын санхүүжилтийн зарчим ба мэдээллийн ил тод байдал</p>

¹⁷ БНЭстУ: Улс төрийн намын тухай хууль (Political Parties Act) (1994[2015]). Хандах:
<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/513042015011/consolide#>

	<p>(1) Улс төрийн нам ардчилсан зарчмын дагуу, орлого, зарлагынхаа хууль ёсны байдал болон ил тод байдлыг хууль, журмын дагуу хангах үүрэгтэй.</p> <p>(2) Улс төрийн нам зөвхөн дараах эх үүсвэрээс орлого олох эрхтэй:</p> <ul style="list-style-type: none"> - намын дүрмийн үндсэн дээр тогтоосон гишүүний татвар; - энэ хуульд заасны дагуу улсын төсвөөс олгох санхүүжилт; - энэ хуульд заасан нөхцөл, шаардлагын дагуу өгсөн хандив; - намын өмч хөрөнгөтэй холбоотой гүйлгээ. <p>(8) Улс төрийн нам улирал бүрийн төгсгөлд зарлагын тайлан маягтын дагуу гаргаж, дараагийн сарын 10-ны дотор хяналтын хороо руу илгээнэ. Зарлага нь дараах ангиллаар гаргана:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. улс төрийн үйл ажиллагааны зардал; 2. хөдөлмөрийн зардал; 3. захиргааны зардал. <p>(9) Улс төрийн үйл ажиллагааны зардлыг дараах байдлаар тайлагнана:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. сурталчилгааны зардал төрөл тус бүрээр (телевиз, радио, цахим, гудамж, сонин сэтгүүл, хэвлэмэл материал); 2. олон нийттэй харилцах зардал; 3. хэвлэл, нийтлэлийн зардал; 4. олон нийтийн арга хэмжээний зардал; 5. улс төрийн бусад зардал. <p>§ 12⁷. Улсын төсвөөс хуваарилалт хийх тухай</p> <p>(1) Рийгикогу-д төлөөлөлтэй улс төрийн нам тус бүр сар бүрийн тавны дотор улсын төсвөөс санхүүжилт авах эрхтэй. Сарын санхүүжилтийн хэмжээ нь жилийн нийт санхүүжилтийн арван хоёрны нэг байна. Энэ санхүүжилтийн хэмжээ нь Рийгикогийн сонгуулиар тухайн намын авсан суудлын тоотой пропорциональ байна.</p> <p>(2) Рийгикогийн сонгуульд оролцсон боловч сонгуулийн босго (5%) давж чадаагүй улс төрийн нам нь дор дурдсан хэмжээнд санал авсан тохиолдолд улсын төсвөөс жилийн санхүүжилт авах эрхтэй:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. хэрэв 2%—аас дээш, 3%—аас бага санал авсан бол улсын төсвөөс 30,000 евро (~32,400 USD) хүртэнэ; 2. хэрэв 3%—аас дээш, 4%—аас бага санал авсан бол улсын төсвөөс 60,000 евро (~64,800 USD) хүртэнэ; 3. хэрэв 4%—аас дээш, 5%—аас бага санал авсан бол улсын төсвөөс 100,000 евро (~108,000 USD) хүртэнэ. <p>[RT I, 05.02.2014, 1 – XIII удаагийн Рийгикогугийн бүрэлдэхүүн үүрэгт ажлаа эхлэх өдөр хүчин төгөлдөр болно]</p> <p>(3) Нам нэгдэх тохиолдолд дээрх (1) ба (2) хэсэгт заасан санхүүжилтийг нэгтгэн тооцно. Харин нам хуваагдсан тохиолдолд зөвхөн хуваагдаж буй намд санхүүжилт олгох ба шинээр байгуулагдсан намд олгохгүй. Хуваагдсан тохиолдолд, хуваарилалтыг намуудын хооронд байгуулсан гэрээний дагуу хуваарилна. Нам татан буугдсан тохиолдолд, улсын төсвөөс санхүүжилт авах эрх нь татан буугдсан тухай бүртгэлийн тэмдэглэл хийгдсэнээр дуусгавар болно. Гэхдээ энэ хугацаа нам татан буугдах шийдвэр гаргаснаас хойш хоёр сар дотор багтана.</p> <p>(4) Улсын төсвөөс намд олгох мөнгийг Засгийн газраас тогтоосон эрх бүхий төрийн байгууллага дамжуулан, Улсын Сонгуулийн хорооны мэдэгдлийн дагуу (тус мэдэгдэлд тухайн намын авсан суудлын тоо тусгагдсан байна) намын данс руу шилжүүлнэ.</p> <p>(5) Рийгикогугийн сонгууль явагдсан жилд, сонгуулийн дүн зарлагдсаны дараах сараас эхлэн, санхүүжилтийн тооцоог шинэчилнэ.</p>
--	---

	(6) Нам хуваагдсан тохиолдолд, хуваагдсаны дараах сараас эхлэн, харгалзах хэсгүүдийн дагуу шинэчлэгдсэн тооцоог хэрэглэнэ. Нам татан буугдсан тохиолдолд, энэ зүйлийн (3) хэсэгт заасан хугацаа дуусмагц, мөн (1), (2), (4) дэх хэсгүүдийн нөхцөлийн дагуу тооцоог шинэчилнэ.
Япон Улс	<p>УЛС ТӨРИЙН НАМЫН ТАТААСЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ¹⁸</p> <p>Гуравдугаар бүлэг. Улс төрийн татаасын тооцоо (Улс төрийн татаасын нийт дүн)</p> <p>7 дугаар зүйл</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Жил бүр улс төрийн намуудад олгох татаасыг тооцох үндэс болох нийт дүнг, тухайн жилийн суурь өдрийн хүн амын тоонд (хамгийн сүүлд албан ёсоор нийтэлсэн хүн амын тооллогын үр дүнгээр тодорхойлно) 250 иен (~ 1.75 USD)-ээр үржүүлсэн дүнг үндэслэн төсөвт тусгана. 2. Жил бүрийн гишүүний тоон харьцаатай татаас болон саналын тоон харьцаатай татаасын нийт хэмжээ нь дээрх нийт дүнгийн тус бүрийн 1/2-тэй тэнцүү байна. <p>(Улс төрийн татаасын дүнг тооцох)</p> <p>8 дугаар зүйл</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Жил бүр татаас авах эрх бүхий улс төрийн нам (5 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан мэдэгдлийг хийсэн нам, 6 дугаар зүйл хамаарах бол мөн адил)-д олгох татаасын хэмжээ нь дараах хоёр бүрэлдэхүүн хэсгийн нийлбэр байна: (2) дахь хэсэгт заасан гишүүдийн тоон харьцааны татаас (3) дахь хэсэгт заасан саналын тоон харьцааны татаас 2. Гишүүдийн тоон харьцааны татаасыг, тухайн намд харьяалагдах Төлөөлөгчдийн танхим болон Зөвлөхүүдийн танхимын гишүүдийн тоог нийт гишүүдийн тоонд харьцуулсан харьцаанд үндэслэн, нийт гишүүдийн татаасын дүнг үржүүлж олгоно. 3. Саналын тоон харьцааны татаас нь саналын тоон татаасын нийт дүнгийн 1/4-тэй тэнцэх дүнг дараах 4 бүлэгт заасан харьцаагаар хуваарилж, нийлбэрээр тооцно: <ol style="list-style-type: none"> 1. Төлөөлөгчдийн танхимын сүүлийн жирийн тойргийн сонгуулийн үеийн тухайн намын нийт саналын тоог, бүх намуудын нийт саналын тоонд харьцуулсан харьцаа 2. Төлөөлөгчдийн танхимын сүүлийн пропорционал төлөөллийн сонгуулийн үеийн тухайн намын саналын тооны харьцаа 3. Доорх хоёр пропорционал сонгуулийн дунджийн 1/2: <ol style="list-style-type: none"> а) Зөвлөхүүдийн танхимын сүүлийн сонгуулийн пропорционал саналын харьцаа; б) Зөвлөхүүдийн өмнөх сонгуулийн пропорционал саналын харьцаа. 4. Доорх хоёр жирийн тойргийн сонгуулийн дунджийн 1/2: <ol style="list-style-type: none"> а) Зөвлөхүүдийн танхимын сүүлийн жирийн тойргийн саналын харьцаа; б) Зөвлөхүүдийн өмнөх жирийн тойргийн саналын харьцаа. <p>9 дүгээр зүйл</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Тухайн жилд татаас авах эрх бүхий улс төрийн намд олгох татаасын дүн нь, тухайн оны суурь өдрийн байдлаарх өмнөх зүйлд заасан тооцоолсон дүн (энэ заалтад “суурь дүн” гэж нэрлэнэ) байна.

¹⁸ Япон Улс (1994[2020]). Улс төрийн намын татаасын тухай хууль (Political Party Subsidy Law). Хандах: https://laws.e-gov.go.jp/law/406AC0000000005?occasion_date=20250401#Mp-Ch_3

	<p>2. Гэвч, тухайн жилд Төлөөлөгчдийн танхимын ерөнхий сонгууль, эсхүл Зөвлөхүүдийн ээлжит сонгууль явагдсан бол:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1 дүгээр сараас сонгуулийн суурь өдөр хүртэлх хугацаанд “суурь дүн”-ийг үндэслэн тооцож 12-д хуваана; - Сонгуулийн дараах суурь өдрийн шинэчилсэн тооцооллыг авч, үлдсэн сарын тоонд харьцуулж мөн 12-д хуваана; - Эдгээр хоёр дүнгийн нийлбэр нь тухайн жилийн татаасын нийт хэмжээ болно (энэ хэсэгт “суурь дүнгийн сарын хуваарилалт” ба “шинэчилсэн дүн” гэх нэр томьёо хэрэглэнэ); <p>3. Хэрэв дээрх шинэчилсэн суурь өдрийн дараа дахин нэг сонгууль явагдсан бол:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Анхны суурь дүнгийн сарын хуваарилалт; - Шинэчилсэн дүнг дараагийн сонгуулийн суурь өдөр хүртэлх сарын тоонд үржүүлж 12-д хуваасан дүн; - Тухайн хоёр дахь шинэчилсэн суурь өдрөөр дахин тооцсон дүнг үлдсэн сарын тоонд харьцуулж 12-д хуваасан дүн; - Эдгээр гурван хэсгийн нийлбэрээр тухайн жилийн татаасыг тодорхойлно (энэ хэсэгт “хоёр дахин шинэчилсэн суурь дүн” гэх нэр томьёо хэрэглэнэ) <p>4. Дээрх бүх тохиолдлуудад, гэрээний жилийн турш дахин сонгууль явагдвал, хамгийн сүүлийн хоёр дахин шинэчилсэн дүнгийн дагуу тухайн жилийн татаасыг тодорхойлно.</p> <p>10 дугаар зүйл – Татаас олгох хугацаа ба арга</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Улс төрийн татаасыг тухайн жилд дөрвөн удаа (улирал бүр), 1 дүгээр сарын 15, 4 дүгээр сарын 15, 7 дугаар сарын 15 болон 10 дугаар сарын 15-ны өдрүүдэд тухайн намд хуваарилан олгоно. 2. Хэрэв тухайн өдөр амралтын өдөр тохиовол, дараагийн ажлын өдөр шилжүүлэн олгоно. 3. Улс төрийн намын татаасыг Сангийн сайдын хүсэлтээр Улсын Сан хариуцсан байгууллага тухайн намын дансанд шилжүүлнэ. <p>12 дугаар зүйл – Тайлан</p> <p>Улс төрийн намын нягтлан бодох бүртгэл хариуцагч (үүнд, тайлан гаргах үүргийг дэмжин туслах этгээдийг хамруулна) нь, тухайн жилийн 12 дугаар сарын 31-ний өдрөөр тухайн байгууллагын орлого, зарлага болон бусад дор дурдсан зүйлсийг багтаасан тайланг, уг өдрөөс хойш гурван сарын дотор (хэрэв энэ хугацаанд Төлөөлөгчдийн танхимын нийт сонгууль, эсхүл Зөвлөхүүдийн танхимын ээлжит сонгууль зарлагдсан бол дөрвөн сарын дотор) хуульд заасан ангиллын дагуу тухайн мужийн сонгуулийн хороо эсхүл Дотоод хэргийн сайдад гаргаж өгөх ёстой.</p> <p>1) Бүх орлогын нийт дүн, мөн Дотоод хэргийн сайдын журмаар заасан ангилал тус бүрийн дүнг гаргана. Үүнд:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Хувь хүнээс авсан намын болон гишүүний хураамж: нийт дүн, төлсөн гишүүдийн тоо; - Нэг хүнээс авсан нийт хандивын хэмжээ жилдээ 50,000 иен (~345 USD)-ээс давсан бол: тухайн хандивлагчийн нэр, хаяг, мэргэжил, хандивын хэмжээ, огноо, мөн хуульд заасан тусгай нөхцөлд хамаарах эсэх; - Нэг хүнээр дамжин зуучлагдсан хандивын нийт дүн жилдээ 50,000 иен (~345 USD)-ээс давсан бол: зуучлагчийн нэр, хаяг, мэргэжил, зуучлагдсан хандивын хэмжээ, цуглуулсан хугацаа, өгсөн огноо; - Хуулиар тодорхойлсон онцгой хандив: авсан газар, огноо, нийт хэмжээ; - Намын сонин, хэвлэл болон бусад үйл ажиллагааны орлого: төрөл тус бүрээр; - Улс төрийн хөрөнгө босгох үдэшлэг (political fundraising party)-ээс олсон орлого нь 10 сая иенээс дээш бол: нэр, огноо, газар, орлогын хэмжээ, төлбөр төлсөн хүний тоо; - Улс төрийн хөрөнгө босгох арга хэмжээнээс олсон орлого дотроос нэг хандивлагчийн тухайн арга хэмжээнд өгсөн төлбөрийн нийт дүн 200,000 иен (~1355 USD)-ээс давсан тохиолдолд тухайн төлбөрийн дүн, огноо, хандивлагчийн нэр, хаяг, мэргэжил; - Хөрөнгө оруулалтын орлого: хөрөнгө оруулагчийн нэр, хэмжээ, огноо; - Зээл: зээлдүүлэгчийн нэр, хэмжээ; - Бусад орлого: 100,000 иен (~677 USD)-ээс дээш нэг удаагийн орлого бүрийн үндэслэл, хэмжээ, огноо зэрийг мэдээлнэ.
--	---

	<p>2) Бүх зарлагын нийт дүн болон Дотоод хэргийн сайдын журмаар заасан ангилал хамаарна. Үүнд, нэг удаагийн зарцуулалт нь 50,000 иен (~345 USD)-ээс дээш байсан зарцуулалт бүрийн зарцуулалтын зорилго, хэмжээ, огноо, мөнгө хүлээн авагчийн нэр, хаягийг тусгана.</p> <p>3) тухайн оны 12 дугаар сарын 31-ний байдлаар эзэмшиж буй хөрөнгө ба өр төлбөр – газар, барилга, үнэт цаас, хадгаламж, итгэмжлэл, тоног төхөөрөмж, зээл, барьцаа гэх мэт тус бүрийн задаргаа, үнэлгээ, огноог бичнэ.</p> <p>4) Тайлан бүрт дээрх зарцуулалтын баримтын хуулбарыг хавсаргах ёстой. Баримт олдоогүй бол “баримтыг авах боломжгүй байсан тухай тэмдэглэл” хавсаргаж болно.</p> <p>5) Намын нягтлан бодох бүртгэл хариуцагч нь өмнөх жилүүдийн намын баяр эсхүл хөрөнгө босгох үдэшлэгээс олсон мөнгө байсан бол тухайн орлогын дэлгэрэнгүйг мөн тайланд багтаана.</p> <p>6) Тайлангийн маягт, зааврыг Дотоод хэргийн сайд тогтооно.</p> <p>Дээрх хуулиас гадна улс төрийн санхүүжилтийг дараах хуулиудаар зохицуулж байна. Үүнд:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Төрийн байгууллагын сонгуулийн тухай хууль; - Улс төрийн сангийн хяналтын тухай хууль (Political Fund Control Law); - Улс төрийн намыг төрөөс санхүүжүүлэх хуулийн этгээдээр батлах тухай зохицуулалт (Act on Granting of Juridical Personality to Political Party Receiving Political Party Grants). <p>Төрийн байгууллагын сонгуулийн тухай хууль (Public Offices Election Act):¹⁹</p> <p>Барьцаа хөрөнгө буюу сонгуулийн мөнгөн барьцаа</p> <p>92 дугаар зүйл:</p> <p>Хуулийн 86 дугаар зүйлийн 1–3 дахь хэсэг болон 8 дахь хэсэг, эсхүл 86 дугаар зүйлийн 4-ийн 1, 2, 5, 6, 8 дахь хэсгийн дагуу нийтийн албан тушаалд нэр дэвшигчээр бүртгүүлэхийг хүссэн этгээд, нэр дэвшигч бүр дараах ангиллын дагуу заасан хэмжээний мөнгөн барьцаа эсхүл түүнтэй тэнцэх үнэт цаасыг (үндэсний бонд гэх мэт) байршуулна:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Төлөөлөгчдийн танхим (жигжиг тойргийн) сонгууль – 3,000,000 иен (~ 20,400 USD); 2. Зөвлөхүүдийн танхим (сонгуулийн тойрог) – 3,000,000 иен (~ 20,400 USD); 3. Аймаг, мужийн хурлын төлөөлөгч – 600,000 иен (~ 4080 USD); 4. Аймаг, мужийн захирагч – 3,000,000 иен (~ 20,400 USD); 5. Том хотын хурлын төлөөлөгч – 500,000 иен (~ 3400 USD); 6. Том хотын захирагч – 2,400,000 иен (~ 16320 USD); 7. Бусад хотын хурлын төлөөлөгч – 300,000 иен (~ 2040 USD); 8. Бусад хотын захирагч – 1,000,000 иен (~ 6800 USD); 9. Хот, тосгоны хурлын төлөөлөгч – 150,000 иен (~ 1020 USD); 10. Хот, тосгоны захирагч – 500,000 иен (~ 3400 USD). 11. Хуулийн 86 дугаар зүйлийн 2 дахь зүйлд заасны дагуу нэрсийн жагсаалтаар нэр дэвшүүлэх нам болон бусад улс төрийн байгууллага нь, тухайн сонгуулийн тойрог бүрт жагсаалтын нэг бүртгэлтэй нэр дэвшигч тутамд 6,000,000 иен (~ 40,800 USD)- (хэрэв тухайн нэр дэвшигч мөн жигжиг тойргийн нэр дэвшигч байвал 3,000,000 иен (~ 20,400 USD)) буюу түүнтэй тэнцэх үнэт цаасыг байршуулна.
--	--

¹⁹ Япон Улс (1950[2020]). Төрийн байгууллагын сонгуулийн тухай хууль (Political Office Election Act). Хандах: <https://laws.e-gov.go.jp/law/325AC1000000100>

	<p>12. Хуулийн 86 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсгийн дагуу Зөвлөхүүдийн танхимын жагсаалтад нэр дэвшүүлэхийг хүссэн улс төрийн байгууллага нь жагсаалтын нэг бүртгэлтэй нэр дэвшигч тутамд 6,000,000 иен (~ 40,800 USD) буюу түүнтэй тэнцэх үнэт цаасыг байршуулна.</p> <p>(Нэр дэвшигчийн барьцаа хөрөнгийн хураалт) 93 дугаар зүйл</p> <p>Хуулийн 86 дугаар зүйлд заасны дагуу бүртгэгдсэн нийтийн албан тушаалд нэр дэвшигчийн авсан саналын тоо нь тухайн сонгуулийн дараах босгонд хүрээгүй тохиолдолд, өмнөх зүйлд (92 дугаар) заасан мөнгөн барьцаа дараах байдлаар хураагдана:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Төлөөлөгчдийн танхим (жижиг тойргийн) болон Зөвлөхүүдийн танхимын (сонгуулийн тойргийн) сонгуулийн хувьд улсын төсөвт; - Орон нутгийн байгууллагын хурлын төлөөлөгч эсхүл захирагчийн сонгуулийн хувьд тухайн орон нутгийн төсөвт; - Төлөөлөгчдийн танхим (жижиг тойргийн) сонгууль - нийт хүчинтэй саналын 10 хувь хүрээгүй бол; - Зөвлөхүүдийн танхим (сонгуулийн тойрог) - нийт хүчинтэй саналын тоог тухайн сонгуулийн тойрогт сонгогдох гишүүдийн тоонд хуваасны 8 хувьд хүрээгүй бол; - Орон нутгийн хурлын төлөөлөгч - нийт хүчинтэй саналын тоог тухайн тойргийн төлөөлөгчдийн тоонд (эсхүл тойроггүй бол нийт төлөөлөгчдийн тоонд) хуваасны 10 хувьд хүрээгүй бол; - Орон нутгийн захирагч - нийт хүчинтэй саналын 10 хувьд хүрээгүй бол мөнгөн барьцаа хураагдана. <p>Дээрх заалтыг нэр дэвшихээс татгалзсан, нэр дэвшүүлэхээс татгалзсан гэж тооцогдсон, эсхүл нэр дэвших бүртгэлийг хүчингүй болгосон тохиолдолд мөн адил хэрэглэнэ.</p> <p>141 дүгээр зүйл (Сонгуулийн сурталчилгаанд автомашин, усан онгоц, чанга яригч ашиглах)</p> <p>Нэр дэвшигч болон бусад этгээд нь сонгуулийн сурталчилгаанд автомашин, усан онгоцыг Засгийн газрын журмаар тогтоосон стандартад нийцүүлэн ашиглаж болно. Автомашины хувьд нэг жолоочийн хөдөлмөрийн хөлс болон шатахууны зардлыг төрөөс хариуцна.</p> <p>1) Дараах сонгуулиудад нэр дэвшигч нь (зарим тохиолдолд хасагдсан этгээдээс бусад) сонгуулийн сурталчилгаанд ашиглах автомашин (Замын хөдөлгөөний тухай хуулийн 2 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 9 дүгээр заалтад заасан автомашиныг хэлнэ), хөлөг онгоц болон чанга яригчийг (гарын авлагатай зөөврийн чанга яригч багтаана) доор заасан тооноос илүү ашиглахыг хориглоно. Харин, нэр дэвшигчийн илтгэл, уулзалтын үеэр, тухайн илтгэлийн танхимд нэмэлт нэг иж бүрдэл чанга яригч хэрэглэхийг зөвшөөрнө.</p> <p>Нэг. Төлөөлөгчдийн танхимын (жижиг тойргийн) сонгууль, Зөвлөхүүдийн танхимын (сонгуулийн тойргийн) сонгууль, мөн орон нутгийн хурлын төлөөлөгч болон захирагчийн сонгуулийн үед:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Нэг автомашин (сурталчилгааны зориулалтаар тусгайлан бүтээгдээгүй байх), эсхүл нэг хөлөг онгоц; - Нэг иж бүрдэл чанга яригч; - Зөвлөхүүдийн танхимын томоохон тойргийн сонгуульд: хоёр автомашин, эсхүл хоёр хөлөг онгоц (хоёуланг нь ашиглавал нийлээд хоёр хүртэл) болон хоёр иж бүрдэл чанга яригч ашиглаж болно. <p>Хоёр. Зөвлөхүүдийн танхимын (пропорционал төлөөллийн) сонгуульд:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Хоёр автомашин, эсхүл хоёр хөлөг онгоц (хоёуланг нь ашиглавал нийлээд хоёр хүртэл), - Хоёр иж бүрдэл чанга яригч ашиглаж болно. <p>2) Дээрх заалтад үл хамааран, Төлөөлөгчдийн танхимын (жижиг тойргийн) сонгуулийн үед:</p>
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> - Нам нь тухайн мужийн хэмжээнд нэр дэвшигч бүрт нэг автомашин, эсхүл нэг хөлөг онгоц, нэг иж бүрдэл чанга яригчийг ашиглаж болно. - Хэрэв нэр дэвшигчдийн тоо гурав давбал, нэмэлтээр 10 нэр дэвшигч тутамд нэг автомашин, эсхүл нэг хөлөг онгоц, нэг иж бүрдэл чанга яригч нэмэгдэнэ. - Намын илтгэл, уулзалтын үед тухайн танхимд дахин нэг иж бүрдэл чанга яригчийг нэмэлтээр ашиглахыг зөвшөөрнө. <p>3) Төлөөлөгчдийн танхимын (пропорционал төлөөллийн) сонгуулийн үед:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Нам нь тухайн нэрсийн жагсаалт бүрийн хувьд нэг автомашин, эсхүл нэг хөлөг онгоц, нэг иж бүрдэл чанга яригч ашиглаж болно. - Жагсаалтад тав ба түүнээс дээш нэр дэвшигч байвал, 10 нэр дэвшигч тутамд нэмэлт нэг автомашин, эсхүл нэг хөлөг онгоц, нэг иж бүрдэл чанга яригчийг ашиглахыг зөвшөөрнө. - Намын илтгэлийн уулзалтын үед тухайн танхимд дахин нэг иж бүрдэл чанга яригчийг ашиглаж болно. <p>4) Төлөөлөгчдийн танхимын (пропорционал төлөөллийн) сонгуулийн үед, дээрх 3 дугаар хэсэгт зааснаас бусад тохиолдолд автомашин, хөлөг онгоц, чанга яригч ашиглахыг хориглоно.</p> <p>5) Дээр дурдсан бүх сонгуулийн үед ашиглагдах автомашин, хөлөг онгоц, чанга яригч дээр тухайн сонгуулийн хяналтыг хэрэгжүүлж буй сонгуулийн удирдлагын хорооноос тогтоосон тэмдэг, тэмдэглэгээ байх ёстой. (Тэмдэг нь автомашин болон хөлөг онгоцонд адил хүчинтэй).</p> <p>6) Эдгээр автомашинууд нь: хот, тосгоны хурлын төлөөлөгч болон захирагчийн сонгуулиас бусад сонгуулийн үед зөвхөн суудлын автомашин, харин хот, тосгоны хурлын төлөөлөгч болон захирагчийн сонгуулийн үед суудлын автомашин, эсхүл жижиг ачааны автомашиныг ашиглаж болно.</p> <p>7) Төлөөлөгчдийн танхимын (жижиг тойрог) болон Зөвлөхүүдийн танхимын (сонгуулийн тойрог) сонгуулийн үед нэр дэвшигч нь Засгийн газрын тогтоосон журмын дагуу, тогтоосон зардлын дээд хэмжээгээр автомашиныг үнэгүй ашиглах эрхтэй. Гэхдээ тухайн нэр дэвшигчийн сонгуулийн барьцаа хөрөнгө нь хүчингүй болж, улсын санд шилжээгүй бол, эсхүл Пропорционал төлөөллийн сонгуульд нэр дэвшигч нь тухайн намын жагсаалтын тодорхой байрлалд багтаж, сонгогдох боломжтой тохиолдолд энэ заалт хүчинтэй байна.</p> <p>8) Орон нутгийн хурлын төлөөлөгч болон захирагчийн сонгуулийн үед тухайн орон нутгийн захиргаа нь өөрийн журмаар нэр дэвшигчдэд автомашиныг үнэгүй ашиглуулах боломжтой.</p> <p>143 дугаар зүйлийн 13 дэх хэсэг Нэр дэвшигчийн илтгэл, уулзалтын зарын зориулалттай зурагт хуудасны гадаргуун дээр тухайн хуудсыг байршуулсан, хариуцах этгээдийн нэр, хаягийг заавал бичсэн байх ёстой.</p> <p>143 дугаар зүйлийн 14 дэх хэсэг Төлөөлөгчдийн танхимын (жижиг тойргоос сонгогдох) гишүүн болон Зөвлөхүүдийн танхимын гишүүний сонгуульд нэр дэвшигч нь Засгийн газрын тогтоолоор тогтоосон журмын дагуу, тогтоосон дээд хэмжээний хүрээнд, дараах сурталчилгааны материалуудыг үнэ төлбөргүй хэвлүүлэх эрхтэй. Үүнд:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Энэ зүйлийн 1 болон 2 дугаар заалтад заасан самбар, зарлалын зүйлс, - Энэ зүйлийн 4 дүгээр заалтын 3 дахь дэд заалтад заасан нэр дэвшигчийн илтгэл, уулзалтын зарын зориулалттай зурагт хуудас (зөвхөн жижиг тойргийн болон зөвлөхүүдийн танхимын сонгуулийн үед), - Энэ зүйлийн 5 дугаар заалтад заасан сонгуулийн зурагт хуудас. <p>Эдгээрийг үнэ төлбөргүйгээр хэвлүүлэхдээ мөн хуулийн 141 дүгээр зүйлийн 7 дугаар хэсгийн холбогдох заалтыг хэрэглэнэ.</p>
--	---

	143 дугаар зүйл (Сонгуулийн сурталчилгаанд ашиглах бичиг, зурагт хуудас, самбарын байршуулалттай холбоотой зохицуулалт) Сонгуулийн хорооноос нэр дэвшигчийг бүртгэсний дараа түүнд гэрчилгээ болон зайлшгүй шаардлагатай “долоон хэрэгсэл”-ийг олгодог. <ul style="list-style-type: none"> - илтгэлийн тайз, тавцангийн байгууламж; - сонгуулийн сурталчилгааны самбар; - нэр дэвшигчийн үнэмлэх болон батламж бичиг; - сонгуулийн штаб байгуулах зөвшөөрлийн тэмдэглэгээ; - сонгуулийн сурталчилгааны автомашин ашиглах зөвшөөрөл; - сонгуулийн сурталчилгааны автомашинд байрлуулах самбар; - сонгогчдод тараах албан ёсны бичиг баримт байна.
--	---

Дээрх хэсэгт судлагдсан сонгуулийн санхүүжилтэд төсвөөс дэмжлэг олгодог улс орнуудын зохицуулалтыг дараах хүснэгт товчоор харьцуулсан харуулав.

Хүснэгт 2. Сонгуулийн санхүүжилтэд төсвөөс дэмжлэг олгодог улс орнуудын зохицуулалтын харьцуулалт

Утга	Австри Улс	Бразил Улс	Герман Улс	Канад Улс	Солонгос Улс	Шинэ Зеланд Улс	Эстони Улс	Япон Улс
Хууль зүйн үндэслэл	- Улс төрийн намуудыг Холбооны түвшинд дэмжих тухай холбооны хууль - Улс төрийн намуудын тухай хууль.	- Сонгуулийн тухай хууль - Улс төрийн намын тухай хууль.	- Улс төрийн намын тухай хууль.	- Сонгуулийн тухай хууль - Сонгуулийн зардлын тухай хууль.	- Улс төрийн санхүүжилтийн тухай хууль.	- Сонгуулийн тухай хууль - Сонгуульд хандалтын тухай хууль.	- Улс төрийн намын тухай хууль.	- Улс төрийн намын татаасын тухай хууль.
	Үндэсний зөвлөлд суудалтай, парламент дотор таван гишүүнтэй нам авна. Үндэсний зөвлөлд төлөөлөлгүй боловч тухайн сонгуулийн жилд Үндэсний зөвлөлийн сонгуульд нийт хүчинтэй саналын 1%-иас дээш санал авсан намууд тухайн сонгуулийн жилийн үйл ажиллагаанд	Татаас авах эрх үүсэх нөхцөл: 1) Сонгуулийн дээд шүүхэд (TSE) дүрмээ бүртгүүлсэн байх, 2) Төлөөлөгчдийн танхимд дор хаяж 1 гишүүнтэй байх, эсхүл сүүлд болсон сонгуульд санал авсан байх.	1) Европын парламент, эсхүл Бундестагийн (Холбооны парламент) сүүлийн сонгуульд Намын нэрсийн жагсаалтаар өгсөн нийт хүчинтэй саналын 0.5% ба түүнээс дээш авсан байх; 2) Муж улсын парламентын сонгуульд: намын нэрсийн жагсаалтаар өгсөн нийт хүчинтэй саналын 1% ба түүнээс дээш авсан байх; 3) Мажоритар	1) Улирлын татаас - Нийт саналын $\geq 2\%$ авсан, эсхүл - Нэр дэвшигч дэвшүүлсэн тойргуудад $\geq 5\%$ санал авсан; 2) Сонгуулийн зардлын нөхөн төлбөр - Нийт саналын $\geq 2\%$ авсан, эсхүл - Тойргуудын $\geq 5\%$ санал авсан; 3) Нэр дэвшигчийн нөхөн төлбөр - Тойрогтоо $\geq 15\%$	1) Ердийн татаас Үндэсний Ассамблейн суудалтай нам (суудалтай байх шаардлагатай) 2) Сонгуулийн татаас Тухайн сонгуульд нэр дэвшигч дэвшүүлсэн байх шаардлагатай 3) Эмэгтэй нэр дэвшигчийн татаас Тойргуудад эмэгтэй нэр дэвшигч	Хөгжлийн бэрхшээлтэй нэр дэвшигчид Ерөнхий болон нөхөн сонгуульд нэр дэвших, эсхүл нэр дэвшигчээр сонгогдох хүсэлтэй хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн байх.	Парламентад төлөөлөлтэй намууд (Рийгикогууд суудалтай) намууд Татаасын Рийгикогугийн сонгуульд авсан суудлын тоотой пропорциональ байна. Энэ нь ≥ 1 суудал авсан тохиолдолд шууд татаас авах эрхтэй. Суудал аваагүй бол 5%-ийн босгыг даваагүй ч	Татаас авах эрхийн үндэслэл: 1) Төлөөлөгчдийн танхим, эсхүл Зөвлөхүүдийн танхимд дор хаяж 5 гишүүнтэй байх эсхүл; 2) Төлөөлөгчдийн танхимын сонгуулийн пропорциональ хэсэгт нэр дэвшиж, $\geq 2\%$ санал авсан байх.

	зориулан татаас авах эрхтэй.		тойрогт нэр дэвшүүлсэн бол: тухайн нэр дэвшигч нь сонгогчдын 10% ба түүнээс дээш хүчинтэй санал авсан байх шаардлагатай.	санал авсан байх шаардлагатай.	дэвшүүлсэн байх; хувь заасангүй 4) Хөгжлийн бэрхшээлтэй нэр дэвшигч Нэр дэвшигчдийн дотор $\geq 1\%$, $\geq 3\%$, $\geq 5\%$ бол түвшинтэйгээр олгоно 5) Залуу нэр дэвшигч (≤ 39 настай) Нэр дэвшигчдийн дотор $\geq 10\%$, $\geq 15\%$, $\geq 20\%$ бол түвшинтэйгээр олгоно		дараах шаардлагын нэгийг хангасан бол жил бүрийн татаас авна: 1) 2%–3% санал авсан бол 30,000 евро (~32,400 USD) 2) 3%–4% санал авсан бол 60,000 евро (~64,800 USD) 3) 4%–5% санал авсан бол 100,000 евро (~108,000 USD) босго тохиолдолд татаас авах эрх үүснэ.	
Төрөөс олгогдох татаасын төрөл	Ердийн татаас болон сонгуулийн татаастай. Нөхөн төлбөр байхгүй.	Ердийн татаас болон сонгуулийн татаастай. Нөхөн төлбөр байхгүй.	1) Ердийн татаас (жилийн санхүүжилт): Намын гишүүдийн татвар, хууль ёсны хандивын хэмжээг харгалзан олгодог. Сонгуулиар авсан саналын тоонд үндэслэн тооцно. 2) Сонгуулийн татаас: Намын нэрсийн жагсаалтаар авсан санал бүрт €0.83–€1.00 хүртэл олгодог. Мажоритар тойрогт авсан саналд мөн адил хамаарна. 3) Харьцангуй татаас (Matching fund): Намын өөрийн орлого бүрдүүлэлтийн 1 еврог бүрт төрөөс 0.45 евро нэмэлтээр олгодог (3300 еврогоос дээших хандив	Бүртгэлтэй улс төрийн нам дараах аль нэг шалгуурыг хангасан бол сонгуулийн зардлын 50%, мөн хүртээмжийн зардлын 90%-ийг (хамгийн ихдээ 250,000 CAD) нөхөн авах эрхтэй: 1) Улс орон даяар өгсөн хүчинтэй саналын 2% ба түүнээс дээш; 2) Намын нэр дэвшигч дэвшүүлсэн тойргуудын хүчинтэй саналын 5% ба түүнээс дээш. Жилийн тогтмол татаас (Annual Allowance): 1) хууль тогтоох байгууллагад дор	1) Ердийн татаас Жил бүр улирал тутам олгодог, Үндэсний Ассамблейн суудалтай намуудад; 2) Сонгуулийн татаас Сонгуулийн жилд олгоно, нэр дэвшигч бүртгүүлсний дараа 3) Зориулалттай татаас Эмэгтэй, хөгжлийн бэрхшээлтэй, залуу нэр дэвшигчдийг дэмжих.	Зориулалттай татаас 2020 оны Сонгуульд хандалтын сангийн тухай хуулийн (Election Access Fund Act 2020) дагуу зөвхөн хөгжлийн бэрхшээлтэй нэр дэвшигчдэд санхүүгийн дэмжлэг олгодог.	Ердийн татаас (жил, улирлаар олгодог): Парламентад суудалтай намуудад сар бүр олгоно (жилийн санхүүжилтийг 12 хуваадаг). Суудлын тоотой пропорциональ байдлаар олгоно.	Ердийн татаас (улирал тутам олгодог): жил бүрийн улсын төсөвт тусгасан тухайн намын гишүүдийн тоо болон сонгуулийн саналын хувь дээр үндэслэн улирал бүр (жилийн 4 улиралд) олгоно.

			тооцогдохгүй). 4) Үнэмлэхүй дээд хязгаар (ерөнхий хязгаарлалт): Улсаас нийт намуудад олгох санхүүжилтийн дээд хэмжээг жил бүр тогтооно (жишээ нь: 2019 онд 190 сая евро).	хаяж 1 суудалтай байх; 2) Саналын тоонд үндэслэн: тухайн намын албан ёсны нэр дэвшигчдэд өгсөн хүчинтэй санал бүрт дээд тал нь 2.00 канад доллар олгоно. Улирлын тэтгэлэг (Quarterly Allowance): 1) хамгийн сүүлчийн сонгуулиар улсын хэмжээнд 2% санал, эсхүл 2) нэр дэвшигч дэвшүүлсэн тойргуудад 5% санал авсан бүртгэлтэй намд улирлаар татаас олгоно.				
Татаас тооцогдох аргачлал	Жилийн (ердийн) татаас – Үндэсний зөвлөлийн сонгуультай холбоотой аргачлал нь: Татаасын нийт дүн = Санал өгөх эрхтэй нийт иргэдийн тоо × 4.6 евро. Парламентад суудалгүй намуудад үзүүлэх татаас (≥1% санал авсан тохиолдолд): Татаас = тухайн намын авсан саналын тоо × 2.5 евро.	Сонгуулийн эхний шатанд улс төрийн намуудад олгох санхүүжилт нь 1) 2% нь Сонгуулийн дээд шүүхэд дүрмээ бүртгүүлсэн бүх улс төрийн намуудын дунд; 2) 35% нь Төлөөлөгчдийн танхимд нэг төлөөлөгчтэй намуудын дунд, сүүлийн Төлөөлөгчдийн танхимын	Татаас тооцоолох үндсэн аргачлал: 1) Саналын тоонд үндэслэх буюу намын нэрсийн жагсаалтаар авсан хүчинтэй санал бүрт €0.83–€1.00 байна. 4 сая хүртэл саналд €1.00, түүнээс хойш €0.83 олгоно. Мажоритар тойрогт нэр дэвшигчид авсан саналд мөн адил тооцно (≥10% санал авсан нөхцөлд). 2) Намын өөрийн орлого (matching fund): Гишүүний татвар, хандивын 1 еврог бүрт төрөөс €0.45 нэмэлтээр	Сонгуулийн саналын тоонд үндэслэх: 1) Жилийн татаас (жишээ нь: Принс Эдвардын арал) Тухайн намын нэр дэвшигчдэд өгсөн хүчинтэй санал бүрт 2.00 канад доллар хүртэл олгоно (үнийн индекстэй уялдуулан жил бүр өөрчлөгддөг); 2) Нөхөн олговор (reimbursement): Нийт авсан саналын хувь (≥2% улсын хэмжээнд, эсхүл ≥5% нэр дэвшүүлсэн	Ердийн болон сонгуулийн татаасын 50 хувийг Үндэсний Ассемблейд нам өөрийн гишүүдээр бүрдсэн бүлэг байгуулсан намуудад тэнцүү хувааж олгоно. Ердийн болон сонгуулийн татаасын тус бүр 5 хувийг Үндэсний Ассемблейн тав ба түүнээс дээш суудалтай намуудад хувааж олгоно. Мөн 2 хувийг доорх шаардлагыг хангасан	Хөгжлийн бэрхшээлтэй нэр дэвшигчдэд зориулсан татаас нь тогтмол нэгж үнэтэй буюу жил бүр Парламентын баталсан төсвөөс ерөнхий дүнгээр Санд төвлөрч хуваарилна.	Рийгикогугийн (парламентын) сонгуулиар авсан суудлын тоотой пропорционал байдлаар санхүүжилтийг сар бүр олгоно. Сонгуулийн саналын тоонд үндэслэх (зөвхөн босго давалгүй ч оролцсон намуудад): 2%–5% хооронд санал авсан ч парламентын босгыг даваагүй намуудад тогтмол хэмжээтэй татаас олгоно.	Улс төрийн намд олгох татаас нь 1) гишүүдийн тооны харьцаа 2) саналын тоон харьцаа байна. Гишүүдийн тоонд үндэслэх (суудлын тоо): Төлөөлөгчдийн танхим болон Зөвлөхүүдийн танхим дахь тухайн намын суудлын тооны хувь дээр үндэслэнэ. Сонгуулийн саналын тоонд үндэслэх: тухайн намын пропорционал

	Европын Парламентын сонгуулийн дараах татаас: Татаасын нийт дүн = Санал өгөх эрхтэй нийт иргэдийн тоо × 2 евро.	сонгуульд авсан саналын хувь хэмжээгээр нь харьцуулан хуваарилна. 3) 48% нь намуудын дунд, Төлөөлөгчдийн танхимд суудалтай гишүүдийн тоог үндэслэн, тухайн гишүүдийн харьяалагдаж буй намаар нь тооцон хуваарилна; 4) 15% нь намуудын дунд, Холбооны сенатад суудалтай гишүүдийн тоог үндэслэн, тухайн гишүүдийн харьяалагдаж буй намаар нь тооцон хуваарилна.	олгоно. Гэхдээ 3300 еврогоос дээших нэг хүний хандив тооцогдохгүй. 3) Шалгуур давсан тохиолдолд Европын парламент, эсхүл Бундестагийн сонгуульд ≥0.5% санал, эсхүл Мужийн сонгуульд ≥1% санал авсан бол дээрх санхүүжилтийг авах эрхтэй.	тойргуудад) нь нөхөн төлбөрийн эрх үүсгэх шалгуур болдог.	намуудад хуварилна. Үүнд, 1) Сүүлд зохион байгуулагдсан Үндэсний Ассемблейн сонгуульд оролцсон саналын хувь 2 хувиас дээш; 2) Үндэсний Ассемблейн сонгуульд оролцсон, мөн орон нутгийн сонгуульд нэр дэвшүүлэх эрхтэй, ≥0.5% санал авсан байх; 3) Үндэсний Ассемблейн сонгуульд оролцоогүй боловч орон нутгийн сонгуулиудад ≥2% санал авсан байх; 4) Сонгуульд нэр дэвшигч дэвшүүлээгүй бол татаас авах эрхгүй.			болон тойргийн сонгуульд авсан саналын хувь дээр үндэслэнэ. Татаасыг төсөвт тусгахдаа: тухайн жилийн суурь хүн амын тоог 50 иен (~1.75 USD)-р үржүүлж тооцно.
Сурталчилгааны зардлын хязгаар	Нам 7 сая еврогийн дээд хязгаартай, хувь хүний зардал 15,000 евро байна.	Тухайн сонгуулийн өинөх жил тогтоодог.	Тогтсон тоо хэмжээ байхгүй. Төрөөс өгөх санхүүжилтийн хэмжээ нь намын өөрийн нийт орлогоос хэтрэхгүй байх (үндсэн санхүүгийн “харьцангуй дээд хязгаар”) зарчимтай.	Дээд хэмжээ = (0.735 канад доллар) × Сонгогчдын жагсаалтад бүртгэгдсэн сонгогчдын тоо (намын нэр дэвшигч дэвшүүлсэн бүх тойргуудад) ×	Зардлын хязгаарыг Үндэсний Сонгуулийн Хороо (NEC) сонгуулийн өмнө албан ёсоор тогтоодог. Ерөнхийлөгчийн сонгууль — Хүн амын тоо × 950 вон;	Нэр дэвшигчийн хувьд: 1) Ерөнхий сонгуульд: 34,800 NZD (~21,228 USD) 2) Нөхөн сонгуульд: 69,500 NZD (~42,395 USD) Улс төрийн намын хувьд: 1)	Нэр дэвшигчид болон намуудын зардлын дээд хэмжээг Сонгуулийн комисс тогтооно.	Зардлын хязгаарыг тухайн сонгуулийн тойрог дахь сонгогчдын тоонд тулгуурлан тооцно. Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүн (доод танхим) ~15,000,000 иен (~100,000 USD)

				Инфляцийг тогтворжуулах итгэлцүүр. Сонгуулийн ерөнхий комиссар нөхөн олговрын тооцооллыг хийж, албан ёсны төлөөлөгч бүрт уг хүргүүлж улмаар нөхөн олговрын дүнг тухайн албан ёсны төлөөлөгчид төлнө.	2. Үндэсний Ассамблейн тойргийн гишүүний сонгууль — 100 сая вон + (Хүн амын тоо × 200 вон) + (тосгон/сум/хотын тоо × 2 сая вон) байна.	Ерөнхий хязгаар: 1,480,000 NZD (~902,800 USD); 2) Нэр дэвшигчтэй тойрог бүрт нэмэлтээр: 34,800 NZD (~21,228 USD) байна.		Зөвлөхүүдийн танхимын гишүүн (дээд танхим) ~24,000,000 иен (~160,000 USD)
Санхүүгийн тайлан, ил тод байдал	Сонгуулийн дараа 6 сарын дотор санхүүгийн болон сурталчилгааны зардлын тайлан гаргана. Тайлан цахим хэлбэртэй, стандартчилсан, машины уншигдах боломжтой файл хэлбэр. Тайланг санхүүгийн хянан шалгагч (аудитор) шалгана. Аудитын газар тайланг цахим хуудсаараа дамжуулан нийтэлнэ.	Сонгуулийн дараа 30 хоногт тайланг гаргана. Цахим хэлбэрээр буюу Tribunal Superior Eleitoral (TSE) портал ашиглана.	Намууд жил бүр санхүүгийн тайлан гаргах үүрэгтэй. Тайланд тухайн оны орлого, зарлага, өмч хөрөнгийн баланс, тайлбар бүхий хэсгийг тусгана. Тайланг хуульд заасан стандартын дагуу хөндлөнгийн аудит хийж баталгаажуулна. Санхүүгийн тайланг Германы Бундестаг (парламент) нийтэлнэ.	Намууд болон нэр дэвшигчид нь сонгуулийн дараа 6 сарын дотор тайлангаа гаргана. санхүүгийн тайланг цахимаар ирүүлэх, мөн тогтоосон стандарт загварын дагуу файл хэлбэрээр хүргүүлэх шаардлагатай. Нийт орлого, зарлага нь 10,000 канад доллароос дээш бол аудит заавал хийгдэнэ. Мэргэжлийн аудитын байгууллага/бие даасан аудитораар баталгаажуулсан тайлан гаргана. Бүх тайлан, хандивлагчдын нэр, өгсөн мөнгөний хэмжээ зэрэг мэдээлэл нь (Elections Canada) цахим хуудаст	Сонгуулийн дараа 30 хоногийн дотор тайлан гаргах шаардлагатай. Санхүүгийн тайланг цахимаар, Үндэсний сонгуулийн хороо (NEC)-ийн тогтоосон хэлбэрээр ирүүлнэ. Үндэсний сонгуулийн хороо тайланг олон нийтэд нээлттэй байршуулна.	Ерөнхий сонгуулийн дараа 6 сарын дотор Сонгуулийн ерөнхий комисст бичгээр тайлагнана. Санхүүгийн тайлан, зарцуулалт болон хандивын бүртгэлийг цахимаар болон цаасан хэлбэрээр ирүүлэх боломжтой. Сонгуулийн зардал, хандивын талаарх мэдээлэл нь Сонгуулийн комиссын цахим хуудсаар дамжуулан нийтэд нээлттэй байршина.	Сонгуулийн дараа 3 сарын дотор тайлан гаргаж, Хяналтын байгууллагад хүргүүлнэ. Сонгуулийн зардлын тайланг стандарт цахим маягтаар ирүүлдэг. Санхүүжилтийн хяналтыг Эстонийн Улс төрийн намын санхүүжилтийг хянах байнгын комисс (ERJK) хийдэг. үх тайлан, хандив, зарцуулалтын мэдээллийг цахим хэлбэрээр олон нийтэд нээлттэй нийтэлдэг.	Нам, нэр дэвшигчид болон тэдгээрийн дэргэдэх байгууллагууд нь жилийн санхүүгийн тайлангаа дараа оны 3 дугаар сарын 31-ний дотор гаргана. Сонгуулийн зардлын тайланг сонгуулийн дараа 2 сарын дотор (зарим тохиолдолд 1 сар) гаргаж, харьяа сонгуулийн хороонд ирүүлнэ.

				нээлттэй байршина.				
Оролцоог дэмжих тусгай зохицуулалт	Байхгүй	2022–2030 оны сонгуулиудад эмэгтэй нэр дэвшигчид төлөө өгсөн саналыг 2 дахин тооцно, ингэснээр намын татаас авах хувь нэмэгдэнэ. Хар арьс нэр дэвшигчид болон уугуул иргэдийн хувьд: Эмэгтэй нэр дэвшигчтэй адил, саналыг 2 дахин тооцно, мөн намын сан, сонгуулийн тусгай санд харгалзах хөрөнгө харьцангуйгаар нэмэгдэнэ.	Байхгүй	Нарийвчилсан зохицуулалт байхгүй.	Эмэгтэй нэр дэвшигчид: 10–30% ба түүнээс дээш нэр дэвшүүлсэн тохиолдолд тусгай татаас олгоно. Татаасыг суудлын тоо, саналын хувь, эмэгтэй нэр дэвшигчийн харьцаагаар хуваарилна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй нэр дэвшигчид: Нэр дэвшүүлсэн намд татаас олгоно. Хувийн эзлэх хувь, суудал, саналд үндэслэн хуваарилна. Залуу нэр дэвшигчид (≤39 нас): 10%-иас дээш нэр дэвшүүлбэл татаас олгоно. Хуваарилалт нь санал, суудал, нэр дэвшигчдийн эзлэх хувьтай уялдана.	Хөгжлийн бэрхшээлтэй нэр дэвшигчид: ерөнхий болон нөхөн сонгуульд нэр дэвшихэд дэмжлэг үзүүлнэ. Сангаас олгосон мөнгийг сонгуулийн зардал, хандив гэж тооцохгүй, татвараас чөлөөлөгдөнө.	Байхгүй	Байхгүй
Хяналт тавих байгууллага	Төрийн Аудитын газар хяналт тавина.	Сонгуулийн дээд шүүх (Tribunal Superior Eleitoral - TSE) болон Бүсийн сонгуулийн шүүхүүд (Tribunais Regionais)	Бундестаг (Bundestag), Үндэсний Аудитын Газар (Bundesrechnungshof) хяналт тавина.	Канадын Сонгуулийн алба (Elections Canada), Улсын ерөнхий аудитор (Auditor General), Сангийн яам (Receiver General), Ерөнхий прокурорын газар (Public Prosecution)	Үндэсний сонгуулийн хороо (NEC); Улсын аудитын байгууллага (Board of Audit and Inspection); Сангийн яам (Ministry of	Сонгуулийн ерөнхий комисс (Electoral Commission); удитын байгууллага (Auditor-General).	Улс төрийн намын санхүүжилтийн хяналтын комисс (Supervisory Committee on Party Financing – ERJK; Үндэсний Аудитын Газар (National Audit Office);	Дотоод хэргийн яам (MIC); Сонгуулийн удирдлагын комисс; Үндэсний аудитын байгууллага.

		Eleitorais - TREs) байна. Мөн Улсын Аудитын Ерөнхий газар (Tribunal de Contas da União - TCU) хяналт тавина.		Service of Canada) / Хууль зүйн яам (Ministry of Justice).	Economy and Finance).		Сонгуулийн хороо (Vabariigi Valimiskomisjon).	
--	--	--	--	--	-----------------------	--	---	--

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулснаар

2.2. Европын Холбооны улсуудын төрийн санхүүжилтийн харьцуулалт

Европын Парламентаас боловсруулсан “Европын Холбооны гишүүн орнууд дахь улс төрийн санхүүжилтийн тогтолцоо” тайланд Европын Холбооны 27 гишүүн орныг харьцуулан судалснаас харвал, Итали Улсаас бусад нь улс төрийн намуудад шууд төрийн санхүүжилт олгодог (European Parliament, 2021). Эдгээр татаасын хэмжээг нарийвчлан тогтоосон олон улсын хатуу стандарт байхгүй хэдий ч Авлигатай тэмцэх улс орнуудын бүлэг (GRECO) болон ЕАБХАБ/Венецийн комисс (OSCE/VC) зэрэг байгууллагууд намын санхүүжилт холимог эх үүсвэртэй байх ёстой гэсэн зарчмыг тогтоосон бөгөөд үүний хүрээнд төрөөс олгох татаас нь хангалттай хэмжээтэй байж, намууд зөвхөн хувийн хандивлагчдаас хэт хамааралтай болохоос сэргийлэх шаардлагатай гэж үздэг (European Parliament, 2021). Боломжит мэдээлэл болон бичгэн хэлбэрийн бусад эх сурвалжуудаас харахад (жишээлбэл Швед зэрэг, зарим улсын нарийн мэдээлэл нь тодорхойгүй), намуудын нийт орлогын 50-аас дээш хувийг татаас эзэлдэг байх нь хэвийн үзэгдэл бөгөөд зарим улсад энэ нь бүр түүнээс ч их байдаг байна (Хүснэгт 5-ийг үзнэ үү). Түүнчлэн тус тайланд Латви Улсад 2020 онд намуудад олгогдсон төрийн татаасын огцом өсөлт нь хөрш Эстони, Литва улсад намуудад олгодог санхүүжилт илүү их байдагтай холбоотой буюу Латви улсад улс төрийн намуудад олгох төрийн санхүүжилт Литва, Эстони хоёртой харьцуулахад бараг ес дахин бага (жишээ нь, 2015 онд: Литва 5.8 сая €, Эстони 5.4 сая € санхүүжилттэй байсан) бөгөөд үүнийг нэмэгдүүлэх хэрэгтэй гэх санаачилгыг 2019 оны эхээр Засгийн газар гаргасан.

Европын Холбооны гишүүн ихэнх улс орон (Австриас бусад) улс төрийн намуудад шууд дэмжлэг үзүүлэх тогтолцоотой байдаг. Энэ нь нийтлэг үзэгдэл бөгөөд дэмжлэг нь байр, байгууламжаар хангах зэрэг материаллаг хэлбэрээр, эсхүл сонгуулийн кампанит ажлыг санхүүжүүлэх хэлбэрээр илэрдэг. Жишээлбэл, гишүүн 22 улс намуудад сонгуулийн сурталчилгаанд зориулан үнэгүй эфирийн цаг олгодог. Харин парламентын бүлгүүдэд үзүүлэх төрийн дэмжлэгийн хувьд, 2020 оны байдлаар 23 улсаас 19 нь шууд санхүүгийн татаас олгож байсан. Ийм төрлийн дэмжлэг үзүүлэх тогтолцоо 1960-аад оноос хойш Европ даяар өргөнөөр түгэн хэрэгжсэн байна.

Доорх хүснэгтэд Европын Парламентаас боловсруулсан “ЕХ-ын гишүүн улсуудад улс төрийн байгууллагуудыг санхүүжүүлэх нь” тайланд дурдагдсан улс төрийн намуудын нийт орлогод улсын санхүүжилтийн эзлэх хувь хэмжээний тодорхойлолтыг харуулав.²⁰

Хүснэгт 3. Улс төрийн намуудын нийт орлогод улсын санхүүжилтийн эзлэх хувь хэмжээний харьцуулалт

Улсын нэр	Энгийн үйл ажиллагааны санхүүжилт	Сонгуулийн үйл ажиллагааны санхүүжилт	Энгийн ба сонгуулийн аль алинд	Нэг хүнд ногдох төрийн санхүүжилт (ойролцоогоор, евро)
Австри			**70%** ²¹	3.3
Бельги			80%	2.9
Болгар			80%	
Хорват			78%	
Кипр	86%			
Чех			58%	2.3
Дани				2.8
Эстони	79%		56%	4.15
Финлянд			85%	5.4
Франц	60%	60%		1.20

²⁰ European Parliament. (2021). Financing of political structures in EU Member States. Policy Department for Budgetary Affairs, Directorate-General for Internal Policies. PE 694.836. Хандах: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/694836/IPOL_STU\(2021\)694836_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/694836/IPOL_STU(2021)694836_EN.pdf)

²¹ Төрийн санхүүжилтийг аливаа зорилгоор, тэр дундаа сонгуулийн кампанит ажлыг санхүүжүүлэхэд ашиглаж болно.

Герман			30% ²²	2.30
Грек	67%		76%	
Унгар				0.35 (2020)
Ирланд	84% ²³			1.70
Итали	0%			0
Латви	94% ²⁴			
Литва	73%	62%		2
Люксембург	55%			4.90
Мальта	1% ²⁵			0.20
Нидерланд				0.96 ²⁶
Польш	75%	40%		0.44
Португал	55%			
Румын				2.64 ²⁷
Словак	63%			2.20
Словени				
Испани	80%	21%		1.13
Швед				4.8 ²⁸

Эх сурвалж: *Financing of political structures in EU Member States*, (Тухайн улсын үндэсний хяналтын байгууллагуудаас авсан мэдээлэл, мөн улс төрийн намуудын санхүүгийн тайлангаас гаргаж авсан болон тооцоолсон мэдээлэлд үндэслэн боловсруулсан)

Тайлбар: Дээрх хүснэгт нь Европын Холбооны гишүүн орнууд дахь улс төрийн намуудын нийт орлогод төрийн санхүүжилтийн эзлэх хувийг, мөн тухайн санхүүжилтийн хэмжээг хүн амтай харьцуулсан байдлаар боловсруулсан ерөнхий тойм мэдээлэл юм. Тоон үзүүлэлтүүд нь зөвхөн тооцоолол тул, ялангуяа нэг хүнд ногдох төрийн санхүүжилтийн хувийг нарийвчилсан хувь гэж үзэхгүй. Тоон мэдээллүүд нь тухайн улс бүрийн хамгийн сүүлийн үеийн мэдээлэлд үндэслэсэн ба Парламентын бүлгүүд, эсхүл бусад холбогдох байгууллагад зориулсан татаасыг оруулаагүй болно. Боломжтой тохиолдолд, нийт татаасын (энгийн үйл ажиллагаа болон сонгуулийн кампанит ажлын татаас хоёулаа) дундаж хэмжээг тооцсон. Харин санхүүжилт зөвхөн ердийн үйл ажиллагаанд зориулагдсан, эсхүл хангалттай мэдээлэл дутуу байсан тохиолдолд, төрийн санхүүжилтийн хувь хэмжээг ердийн болон сонгуулийн санхүүжилтээр нь тус тусад нь харуулсан. Хүснэгтийн сүүлийн баганад буй тоон үзүүлэлт нь тухайн улсын хүн амд ногдох төрийн санхүүжилтийн харьцуулсан ерөнхий хэмжээг гаргах зорилгоор, ердийн болон сонгуулийн үйл ажиллагаанд олгогдсон жилийн дундаж татаасын тооцоог тухайн улсын хүн амд хуваан гаргасан үзүүлэлт болно.

Зөвшөөрөгдөхгүй (хориглосон) хандивлагчид

Улс төрийн намуудад ямар этгээдүүд хандив өгөх ёсгүй талаар хууль эрх зүйн зохицуулалт ихээхэн уялдаатай зохицуулагджээ. ЕХ-ны 27 гишүүн улсаас 21 нь нэргүй (anonymous) хандивыг, эсхүл тодорхой босгоос дээш дүнтэй нэргүй хандивыг хориглодог. Үүний онцгой тохиолдлууд нь Австри (500 еврогоос доош нэргүй хандивыг зөвшөөрдөг), Дани (2,700 евро), Герман (500 евро), Итали (500 евро), Нидерланд (1,000 евро), Румын (ойролцоогоор 4,600 евро) зэрэг байна (European Parliament, 2021).

²² Төрийн санхүүжилтийг аливаа зорилгоор ашиглаж болох бөгөөд үүнд сонгуулийн кампанит ажлыг санхүүжүүлэх нь ч багтана.

²³ Энэхүү тоон мэдээнд намын салбар нэгжүүд эсвэл улс төрийн намын харьяа бусад охин байгууллагуудын санхүүгийн мэдээлэл багтаагүй болно.

²⁴ 2019 оны эцэс хүртэл Латви Улсын намууд орлогынхоо ихэнх хэсгийг хувийн хандив дээр тулгуурлан бүрдүүлж байсан бөгөөд төрийн санхүүжилт нь нийт орлогын ойролцоогоор 35 хувийг эзэлж байв. Улс төрийн намуудын санхүүжилтийн тухай хуульд орсон нэмэлт, өөрчлөлт 2020 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс хүчин төгөлдөр болсон бөгөөд үүний үр дүнд төрийн санхүүжилт мэдэгдэхүйц нэмэгдсэн. Энэ нь намуудыг гадны хандивлагчдаас хэт хамааралтай болох, лоббид өртөх эрсдэлийг бууруулах зорилготой юм.

²⁵ Мальта Улсад улс төрийн намууд болон нэр дэвшигчдэд улс төрийн болон сонгуулийн үйл ажиллагаанд нь зориулан төрөөс санхүүжилт олгохтой холбоотой хууль зүйн зохицуулалт байдаггүй. Гэсэн хэдий ч парламентын намууд хууль тогтоох үйл ажиллагаагаа дэмжих зорилгоор жил бүр 100,000 еврогийн санхүүжилт авдаг бөгөөд энэ нь тэдний нийт орлогод тусгагддаг.

²⁶ Холбогдох (туслах) байгууллагуудад олгогдсон санхүүжилтийг хамарна.

²⁷ Уг тооцоо нь зөвхөн ердийн (байнгын) санхүүжилтэд хамаарна.

²⁸ Мэдээлэл нь зөвхөн парламентын намуудыг хамарна.

Дийлэнх Европын Холбооны улсуудад нам гадаадын хуулийн этгээдээс хандив хүлээн авахыг хориглодог ч Бельги, Дани, Герман (1,000 еврог давсан хандивыг хориглодог), Люксембург, Нидерланд болон Швед улсад хориглодоггүй (European Parliament, 2021).

Улс орнуудын дийлэнх нь төрийн байгууллага, төрийн өмчит байгууллагаас хандив авахыг хориглодог. Зөвхөн Бельги, Дани, Ирланд, Нидерланд, Швед зэрэг таван улс ийм хандивыг зөвшөөрдөг (European Parliament, 2021) байна.

Мөн ЕХ-ны 27 гишүүн улсаас 14 нь төрийн өмчит буюу нийтийн санхүүжилттэй гэрээ бүхий этгээдүүдээс хандив авахыг хориглосон зохицуулалттай бол, 13 улс аливаа хуулийн этгээдээс хандив авахыг бүрэн хориглодог (European Parliament, 2021) байна.

Хүснэгт 4. Хандив авахыг хориглосон эх үүсвэрүүдийн жагсаалт

Улсын нэр	Гадаад этгээдийн хандив	Нэргүй хандив	Хуулийн этгээдийн хандив	Төрийн гэрээт этгээдийн хандив	Төрийн өмчит байгууллагын хандив
Австри	Тийм	500 еврогоос дээш	Үгүй	Үгүй	Тийм
Бельги	Үгүй	125 еврогоос дээш	Тийм (сонгуулийн үед)	Тийм (сонгуулийн үед)	Үгүй
Болгар	Тийм	Тийм	Тийм (өртэй, эсхүл татварын давуу нөхцөлтэй хандивлагчид)	Тийм	Тийм
Герман	Тийм (>€1000)	>€500	Үгүй	Үгүй	Тийм
Грек	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм
Дани	Үгүй	2700 еврогоос дээш	Үгүй	Үгүй	Үгүй
Ирланд	Тийм	>€100	Үгүй	Үгүй	Үгүй
Испани	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм
Итали	Тийм	>€500	Үгүй	Үгүй	Тийм
Кипр	Тийм	Тийм	Үгүй	Үгүй	Тийм
Латви	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм
Литва	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм
Люксембург	Үгүй	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм
Мальта	Тийм	>€50	Үгүй	Үгүй	Тийм
Нидерланд	Үгүй	>€1000	Үгүй	Үгүй	Үгүй
Польш	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм
Португал	Тийм	Тийм	Тийм (сонгуульд)	Тийм	Тийм
Румын	Тийм	~€4600 (2020)	Үгүй	Тийм	Тийм
Словак	Тийм	Тийм	Үгүй	Үгүй	Тийм
Словени	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм
Унгар	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм
Финланд	Тийм	Тийм	Үгүй	Үгүй	Тийм
Франц	Тийм	>€150	Тийм	Тийм	Тийм
Хорват	Тийм	Тийм	Үгүй	Тийм	Тийм
Чех	Тийм	Тийм	Үгүй	Үгүй	Тийм
Швед	Үгүй	~€225	Үгүй	Үгүй	Үгүй
Эстони	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм

Эх сурвалж: Financing of political structures in EU Member States

Хүснэгт 5. ЕХ-ны гишүүн орнууд дахь хандивын хязгаар болон хандивыг ил болгох босго

Улс	Хандивын дээд хэмжээ	Хандив тайлагнах босго	Хандив ил болгох босго
-----	----------------------	------------------------	------------------------

Австри	Сонгуулийн сурталчилгаа ба улс төрийн намууд: €7,500	€2,500 (улс төрийн намд), €3,500 (Ерөнхийлөгчид нэр дэвшигчид)	€2,500 (улс төрийн намд), €3,500 (Ерөнхийлөгчид нэр дэвшигчид)
Бельги	Сонгуулийн сурталчилгаа ба улс төрийн намууд: €2,000	€125	€125
Болгар	Байхгүй	Байхгүй	Байхгүй
Дани	Байхгүй	€2,700	€2,700
Ирланд	Хувь хүн: €2,500, Хуулийн этгээд: €1,000	€600 (нэр дэвшигчид), €1,500 (улс төрийн намд)	€600 (нэр дэвшигчид), €1,500 (улс төрийн намд)
Итали	Сонгуулийн сурталчилгаа ба улс төрийн намууд: €100,000	€500	€500
Кипр	Улс төрийн нам: €50,000 / Сонгуулийн кампанит ажилд хязгааргүй	€500	€500
Латви	Сонгуулийн сурталчилгаа ба улс төрийн намууд: €21,500	Байхгүй	Байхгүй
Польш	Сонгуулийн сурталчилгаа ба улс төрийн намууд: €8,500	Байхгүй	Байхгүй
Португал	Сонгуулийн кампанит ажил ба улс төрийн нам: €26,000	Байхгүй	Байхгүй
Финлянд	Ерөнхийлөгчийн сонгуульд хязгааргүй / Парламентын сонгуульд €6,000 / Улс төрийн намд €30,000	€1,500	€1,500
Хорват	Хувь хүмүүсээс: €4,000, Хуулийн этгээдээс: €25,000	Байхгүй	Байхгүй
Чех	Улс төрийн нам, кампанит ажил: €115,000	Байхгүй	Байхгүй
Эстони	Байхгүй	Байхгүй	Байхгүй
Тайлан гаргах босго ба нийтэд мэдээлэх босгын ялгаа			
Герман	Байхгүй	€500	€10,000
Испани	Сонгуулийн зардал: €10,000; Намын зардал: €50,000	Байхгүй. Сонгуулийн санхүүгийн тайланг нийтэд мэдээлдэггүй.	€25,000
Литва	Сонгуулийн болон улс төрийн намын зардал: €8,850	Байхгүй	€12
Мальта	Сонгуулийн болон улс төрийн намын зардал: €25,000	€500	€7,000
Нидерланд	Байхгүй	€1,000	€4,500 (хандивлагчийн нэрийг хүсэлт гаргавал нийтлэхгүй байж болно)
Румын	Сонгуулийн болон улс төрийн намын зардал: хувь хүнээс ~€92,000, хуулийн этгээдээс ~€230,000	Байхгүй	€4,500
Словак	Сонгуулийн болон улс төрийн намын зардал: €300,000	Байхгүй	€1,000
Словени	Сонгуулийн болон улс төрийн намын зардал: ~€19,700	Байхгүй	€2,000
Унгар	Байхгүй	Байхгүй	€1,500
Хандивын талаарх тайлан гаргах шаардлага байгаа боловч нийтэд мэдээлдэггүй			
Грек	Сурталчилгааны зардал: €5,000 Улс төрийн намууд: €20,000	Байхгүй	Хандив нийтэд мэдээлдэггүй
Люксембург	Байхгүй	€250	Хандив нийтэд мэдээлдэггүй, гэхдээ хандив тус бүрийн жагсаалт болон хандивлагчийн

			<i>мэдээллийг Парламент дээр сонирхсон хүн үзэх боломжтой</i>
Франц	Сурталчилгааны зардал: €4,600 Улс төрийн намууд: €7,500	Байхгүй	Хандив нийтэд мэдээлдэггүй
Швед	Байхгүй	€215	Хувь хүний хандивыг нийтэд мэдээлдэггүй

*Эх сурвалж: Financing of political structures in EU Member States
(тухайн улсын тойм мэдээлэлд үндэслэн боловсруулсан.)*

СУДАЛГААНЫ ҮР ДҮН

Сонгуулийн үеийн улс төрийн санхүүжилт нь ардчилсан сонгуулийн шударга, ил тод, өрсөлдөөнт байдлыг хангахад зайлшгүй чухал бүрэлдэхүүн хэсэг юм. Энэхүү мэдээлэл, лавлагаанд судлагдсан улс орнуудын жишээнээс харахад олонх нь сонгуулийн кампанит ажлын зардлыг төрөөс тодорхой хязгаар, шалгуурын хүрээнд санхүүжүүлэх тогтолцоог нэвтрүүлсэн байна. Энэ нь төрийн дэмжлэгийг шууд болон шууд бус гэсэн хоёр хэлбэрээр хэрэгжүүлэх зарчимд үндэслэсэн зохицуулалт бөгөөд сонгуулийн үеийн санхүүжилтийн тогтолцоог тэнцвэртэй, хариуцлагатай, ил тод байлгах үндсэн бодлоготой холбоотой байна. Төрийн санхүүжилтийн зохицуулалтад холбогдох дараах ерөнхий үр дүн гарч байна.

Нэгдүгээрт, шууд санхүүжилт буюу сонгуулийн дараа нөхөн олговор хэлбэрээр олгогддог төрийн дэмжлэг нь улс орнуудад өргөн хэрэглэгдэж байна. Энэ нь ихэвчлэн авсан саналын хувь, хуульд заасан босго шалгуур, санхүүгийн тайлагналын ил тод байдал зэрэг үзүүлэлтэд тулгуурлан тооцогддог бөгөөд төсвийн хөрөнгийг илүү үр ашигтай зарцуулах, зохисгүй ашиглалтаас сэргийлэх ач холбогдолтой.

Хоёрдугаарт, сонгуулийн үеийн шууд бус төрийн дэмжлэг нь сонгуулийн кампанит ажлын явцад нэр дэвшигчдийн тэгш оролцоог хангах зорилготой. Үүнд, үнэ төлбөргүй олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл ашиглах, шуудан, тээврийн үйлчилгээ, татварын хөнгөлөлт зэрэг багтаж, намууд, нэр дэвшигчдэд хэт давуу байдал үүсгэхгүйгээр тэгш боломжийг бий болгоход чиглэдэг. Зарим улсад бүртгэлийн хураамжийг чөлөөлөх, төрийн өмчийг хөрөнгийг хязгаартайгаар ашиглуулах зэргээр төрөөс дэмждэг. Энэ нь санхүүгийн чадавх багатай нэр дэвшигчдийн өрсөлдөх боломжийг нэмэгдүүлж, намуудын хооронд шударга өрсөлдөх нөхцөлийг бүрдүүлдэг.

Сонгуулийн санхүүжилтэд улсаас дэмжлэг үзүүлэх нь:

- хувийн ашиг сонирхлын нөлөөллийг хязгаарлах;
- нэр дэвшигчдийг зөвхөн хөрөнгөөр нь бус бодлогоор нь өрсөлдөх боломж олгох;
- ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх;
- иргэдийн итгэлийг бэхжүүлэхэд чухал нөлөөтэй байна.

Гэвч төрийн санхүүжилттэй зэрэгцэн санхүүгийн хяналт, тайлагнал, хариуцлагын механизм зайлшгүй хэрэгтэй бөгөөд эдгээрийн задаргаа, хэрэгжилт хангалтгүй тохиолдолд авлига, нөлөөллийн сөрөг үр дагавар бий болох эрсдэлтэй. Иймээс хууль тогтоомж нь төрийн болон хувийн эх үүсвэр, зардал, хандивын хязгаар, тайлагнал, хяналтын тэнцвэртэй тогтолцоог цогцоор нь зохицуулсан байх шаардлагатай байна.

Улс орнуудын зохицуулалтыг харвал, ихэвчлэн улс төрийн нам болон сонгуулийн тухай хуулиар сонгуулийн үеийн санхүүжилтийг зохицуулсан байна. Сонгуулийн санхүүжилтэд төсвөөс дэмжлэг үзүүлдэг улс орнуудын хувьд, тухайлбал, Австри болон Канад Улсын жишээнээс харахад, улс төрийн намуудад төрөөс хариуцлагатай, тэгш үндэслэл бүхий санхүүжилт олгох нь олон ургалч ардчиллыг дэмжихэд чухал үүрэгтэй хэмээн хуулийн зохицуулалтыг хийсэн байна. Канад Улсын тогтолцоо илүү нэгдсэн, хариуцлага бүхий, тогтмол үйлчлэх шинжтэй зохицуулалттай байна. Түүнчлэн саналын доод босго өндөр боловч, улирлын болон жилийн татаас олгосноор намуудын тогтвортой үйл ажиллагааг дэмждэг. Австри Улс нь Европын Парламентын сонгуульд оролцсон намуудыг тусгайлан дэмждэг, мөн Үндэсний парламентын сонгуульд оролцогчийн хувьд саналын тоонд суурилсан шууд урамшууллын системтэй ч жилийн татаас, тогтмол дэмжлэгийн механизм сул байна. Түүнчлэн Австри Улсын хууль илүү нарийн задаргаатай, тайлагналтад тавигдах шаардлага өндөртэй бол, Канад Улсын Сонгуулийн тухай хууль дахь зохицуулалтууд нь нөхөн олговор, улирлын

тэтгэлэг, жил бүрийн санхүүжилтийг зэрэг хослуулсан байна. ХБНГУ хувьд, Улс төрийн намын тухай хууль (Parteiengesetz) нь Үндсэн хуулиар тогтоосон намуудын улс төрийн оролцооны үүргийг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх зорилготой төрөөс олгох санхүүжилт нь (1) сонгуулийн үр дүн (саналын тоо), (2) гишүүд, дэмжигчдээс цугларсан татвар, хандивын хэмжээ, (3) Парламентын төлөөлөл буюу суудал гэсэн гурван гол шалгуурт тулгуурласан байна.

Япон Улс болон БНСУ-ын улс төрийн санхүүжилтийн тогтолцоо нь төрөөс намуудад татаас олгох эрх зүйн зохицуулалт бүхий цогц системтэй боловч тэдгээрийн тооцоолох аргачлал, зорилтот бүлгүүдэд хандсан бодлого, хяналтын механизмын хувьд тодорхой ялгаатай байна. Сонгуулийн санхүүжилтийн тооцооллыг харвал, Япон Улс татаасын жилийн хэмжээг хүн амд суурилан (1 хүн = 250 иен) тогтоодог бол, БНСУ үүнийг хамгийн сүүлд зохион байгуулагдсан сонгуулийн нийт сонгогчдын тоог татаасын нэгж үнийн дүнтэй үржүүлэн тооцдог буюу Япон Улс хүн ам зүйн суурьд, харин БНСУ нь сонгуулийн үр дүнд суурилсан загварыг ашиглаж байна. Мөн Япон Улсын татаасын 50%-ийг Парламентад төлөөлөл бүхий гишүүдийн тоотой, 50%-ийг саналын тоотой харьцуулан олгодог бол, БНСУ-д суудал болон саналын хувиар шаталсан системээр олгодог ба харьцангуй тогтвортой, хосолмол загвар байна. БНСУ-ын хувьд Япон Улсаас илүү өргөн хүрээтэй нийгмийн оролцоог дэмжсэн бодлоготой, тухайлбал, (1) эмэгтэй нэр дэвшигчид, (2) хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, (3) залуу нэр дэвшигчид (39-өөс доош нас) гэсэн тусгай бүлгүүдэд зориулсан нэмэлт татаастай, үүнийг тодорхой харьцаагаар санал, суудал, нэр дэвшигчийн хувьтай уялдуулан хуваарилдаг зохицуулалттай байна. Япон Улсад энэ төрлийн ялгавартай татаас, тэгш оролцоог хангах бодлого байхгүй бөгөөд систем нь институцийн төлөөлөл ба сонгогчдын дэмжлэг дээр суурилдаг байна.

Шинэ Зеланд, Бразил, Эстони зэрэг улсын улс төрийн намуудад төрөөс үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэгийн зохицуулалтыг харьцуулж үзвэл, Шинэ Зеланд Улс нь тусгай зориулалтын Сонгуульд хандалтын сан (Election Access Fund) байгуулж, хөгжлийн бэрхшээлтэй нэр дэвшигчдийн оролцоог дэмжихэд чиглэсэн зорилтот, тэгш оролцоонд суурилсан механизм бүхий хамгийн хүртээмж төвтэй загварыг хэрэгжүүлдэг. Татаас нь зөвхөн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг дэмжихэд зориулагдаж, сонгуулийн зардал, хандивт тооцогддоггүй, татвараас чөлөөлөгддөг зохицуулалттай. Бразил Улс нь хоёр өөр санхүүжилтийн механизмыг (Сонгуулийн сангийн тусгай сан (FEFC) ба Намын сан (Fundo Partidário)) зэрэг хэрэгжүүлдэг, тэдгээрийг Парламент дахь төлөөлөл болон сонгуулийн саналын үр дүн дээр үндэслэн шаталсан байдлаар хуваарилдаг цогц, институцийн суурьтай загвар хэрэгжүүлдэг байна. Мөн эмэгтэй, хар арьст болон уугуул нэр дэвшигчдэд өгсөн саналыг хоёр дахин тооцох хөшүүрэг бүхий тэгш байдлыг хангах нарийн тооцоолол нэвтрүүлсэн нь онцлог байна. Эстони Улсын хувьд намын суудлын тоо болон саналын хувиар пропорционал үндэслэлээр төсвийн санхүүжилт үзүүлдэг шулуухан, уян хатан санхүүгийн зохицуулалттай. Нам нэгдэх, хуваагдах, татан буугдах тохиолдолд санхүүжилтийг тохиролцсон гэрээ болон тооцооллоор зохицуулдаг бөгөөд шаардлагын босгыг хангаагүй намуудад ч тодорхой хязгаарын хүрээнд дэмжлэг үзүүлдэг байна.

НОМ 3ҮЙ

- Höfler, S., Nussbaumer, M., & Uhlmann, F. (2020). Legislation in Switzerland. *Legislation in Europe: A Country by Country Guide* (хуудсд. 481-496.).-Д Oxford: Hart Publishing.
- Ginter, J., Kasemets, A., & Narits, R. (2020). Legislation in Estonia. U. Karpen, & H. Xanthaki-Д, *Legislation in Europe*. Oxford: Hart publishing.
- Cha, H. (2024). Good Legislative Practice: Strategies to Improve the Quality of Legislation in Korea. *Good Legislative Practice: Strategic to Improve the Quality of Legislation in Asia*.-Д Seoul: Korea Legislation Research Institute.
- Gisselquist, R. M. (2012). *Good governance as a concept, and why this matters for development policy*. UNU-WIDER (United Nations University World Institute for Development Economics Research).
- Aidt, T. S. (2009). Corruption, institutions, and economic development. *Oxford Review of Economic Policy*, 25(2), 271–291.
- Krieger, & Diergarten. (2015). *A note on large-scale land acquisitions, commitment problems and international law*. Yorck Diergarten & Tim Krieger.
- Naurin, & Lindstedt. (2010). Transparency is not enough: Making transparency effective in reducing corruption. *International Political Science Review*, 31(3), 301–322.
- Shim, D. C., & Eom, T. H. (2008). E-Government and anti-corruption: Empirical analysis of international data. *International Journal of Public Administration*, 31(3), 298–316.
- Fosu, A. K., Bates, R. H., & Hoeffler, A. (2006). Institutions, governance and economic development in Africa: An overview. *Journal of African Economies*, 15(suppl_1), 1–9.
- Bates, R. H., Fayad, G., & Hoeffler, A. (2004). *The state of governance in Africa: Evidence from 36 countries*. African Development Bank.
- Vallbé, J., & Casellas, J. M. (2014). The role of e-government on the quality of political institutions: A cross-country empirical ana. *Government Information Quarterly*, 31(4), 573–5812.
- Torriti, J. (2007). (Regulatory) Impact Assessments in the European Union: A Tool for Better Regulation, Less Regulation or Less Bad Regulation? *Journal of Risk Research*, 10(2), 239–276.
- Radaelli, C. M. (2003). The Europeanization of Public Policy . T. P.–5. K. Featherstone & C. M. Radaelli (Eds.).-Д Oxford University Press.
- Fadairo, Williams, & Maggio. (огноо байхгүй). *Citizen Engagement in Rulemaking*. 2015: World Bank.
- Molster, C., Potts, A., McNamara, B., Youngs, L., Maxwell, S., H. Dawkins, & O'Leary, P. (2013). Informing public health policy through deliberative public engagement: Perceived impact on participants and citizen-government relations. *Genetic Testing and Molecular Biomarkers*, 17(9), 713–718.
- Johns, M., & Saltane, V. (2016). *Citizen Engagement in Rulemaking Evidence on Regulatory Practices in 185 Countries*. World Bank, Development Economics Global Indicators Group.
- OSCE. (2015). *Handbook for the observation of campaign finance*. OSCE/ODIHR: <https://www.osce.org/odihr/elections/135516-ээс> Гаргасан
- Open Election Data Initiative. (огноо байхгүй). *Campaign Finance*. Open Election Data Initiative: <https://openelectiondata.net/en/guide/key-categories/campaign-finance/-ээс> Гаргасан
- (ODIHR), OSCE's Office for Democratic Institutions and Human Rights. (2015 оны 1 1). *OSCE/ODIHR*. OSCE/ODIHR: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/8/135516.pdf>-ээс Гаргасан

European Parliament. (2021). *Financing of political structures in EU Member States*. Brussels: European Parliament.

International IDEA. (2021). *International IDEA*. Political Finance Databas: <https://www.idea.int/data-tools/data/political-finance-database-ээс> Гарахан

International IDEA. (2021). *International IDEA Political Finance*. Are there provisions for direct public funding to political parties?: https://www.idea.int/data-tools/data/question?question_id=9194&database_theme=302-ээс Гарахан

International IDEA . (2021). *Political Finance Database* . Is there a ban on donations from foreign interests to political parties? : https://www.idea.int/data-tools/data/question-region?question_id=9194&countries=all&database_theme=302-ээс Гарахан

OSCE/ODIHR. (2015). Handbook for the observation of campaign finance: <https://openelectiondata.net/en/guide/key-categories/campaign-finance/-ээс> Гарахан